

בית העמק

צפונה בית העמק

(יהושע ו"ט כ"ז)

והוא חלק חמישי מספרי

בית יהודה

יכלכל חמשה עשר מאמרים

(א) סיום למשניות	(ח) סיום למס' גמין
(ב) סיום למסכת ברכות	(ט) סיום למסכת קדושין
(ג) סיום למסכת יבמות	(י) סיום למסכת ב"ק
(ד) סיום למס' יבמות בא"א	(יא) סיום למסכת ב"מ
(ה) סיום למסכת בתוכות	(יב) סיום למסכת ב"ב
(ו) סיום למסכת נדרים	(יג) סיום למסכת סנהדרין
(ז) סיום למסכת נזיר	(יד) סיום לסדר נזיקין
(טו) סיום למסכת חולין	

מקלעים ממקראי קדש, ואחוזים בדברי חז"ל בהלכה והגדרה,
מאת שפל ברך, פחות הערך,
מכיר מקומה, ומושך הקסת לפי תומה,
אשר פרי עמו, עודם סמרה,

מאתי מאיר יואל ב"ר יהודה ליב וויגאדער

העליתי על הגליון, פה עיר דובלין

ונדפס בעה"ק ירושלם תובכ"א
בשנת תרע"ד לס"ק

הקדמה

רצון שיאמרו דבר שמועה מפיו בעוה"ז, דאמר רבי יוחנן כו' כל מי שנאמרה א' דבר שמועה מפיו בעוה"ז, שפתותיו דובכות בקבר ב'.

ועתה אודה לה' על כל תגמולוהי עלי, כי הביאני עד הלום וזכני לראות גם חלק החמישי מספרי בית יהודה יצא לאור, כן יחייני ה' ויזכני לראות גם את יתר חדושי תורה שלי יוצאים מתחת מכבש הדפוס, ואז ימלא פי שירה, ושפתי תבענה תהלה לאל עליון אשר גמר עלי.

(א) בן היא הגרסא במס' (כנהרין צ' י: ב), וכן הוא הלישן בירושלמי (שקלים פ"ב) אנורה באהלך עולמים וגו' וכי עלתה על לב דוד שהוא חי וקים לעולם? אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע אזכה שיהיו דברי נזכרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ויהיו שפתי דובכות בקבר, (ובמסור שו"ט במסור א' ובמסור ל') דגרסאות ישנות ע"י"ש).

בית העמק

מאמר א.

סיום למשניות

לכן כשהם מחוברים ולמודים במלוא
אחת כח"ת, אז מחוברנה נפשותיהן
והקשרנה לנפש אחת, ואז מעלה
עליהם הקב"ה כאלו כל אחד מהם
עשה כל המלות—שקיימו חבריו—
בעלמון, ולדעתי ה' זה כוונת הבורא
ית"ש כמה שזה לישראל טרם שילאו
ממלרים לקחת שה לבית אבות שה
לבית, ולאכול ביחד באהבה ובאהבה
(שמות י"ב) להודיעם, שאף גם שהיו
אז במדרגה שפלה מאד, עד שעברו
ברית והפרו חק, ונטמאו בגלולי
מלרים, וכדאיתא (בסדרש רבה בסדר ט'
ט"ז). עס כל זה אס יחברו יחד
למלוא אחת ויחזקו השלום ביניהם,
יזכו עי"ז ללאת מתחת סבלות מלרים,
[דאס לעוברי רעון, שנעשתה ביחד
כח"ב (הושע ד י"ז) חבור עצבים
אפרים הנח לו, לעושי רעון על
אחת כו"כ] ולגסים הרבה. וזהו לדעתי
מלילת המשורר (תהלים קל"ה י"ט)
בית ישראל ברכו את ה', בית
אחרון ברכו את ה' וגו', וביראי
ה' לא הזכיר בית, יען שכל אחד
מהם יתחזק ויתגבר לקיים מלות רבות
כמה

איטר אמרתי לאחר אשר נשלח
ליר מיוחד לאיזה אנשי
החברה לבא על הסיום ולא באו,
הצינתי אותם לדעת גודל מעלת
החברה, אס לומדים אנשים הרבה
ביחד, כי עי"ז מחוברנה ותקשרנה
נפשיותיהם זו לזו להגיע לתכלית
הנרלה, וכן הוא בתלמידא (ברכות
ס"ג ב') הסכת ושמע ישראל,
עשו כחות כתות ועסקו בתורה,
לפי שאין התורה נקנית אלא
בחבורה, ובגמרא (מעניט י') אמר
רבנ"ה למח נמשלו ד"ת כאש
כו', לומר לך מה אש אינו דולק
יחידי, אף ד"ת אין מתקיימין
ביחידי, לכן אס יועדו אנשים יחד
לפלל בדברי מלאכי' חלקים להסביר
דברי חלקים חיים, אז לשמוע תורה
מפי המ"מ, שכרס הרבה מאד:

והטעם בזה כי ידוע הוא שהמלות
רבות הנה, ויש אנשים
אשר אין בידם לקיים מלוא זו, ויש
בידם לקיים מלוא אחרת, וכן להיפך,
שלאנשים אלו יש בידם לקיים מלוא
האחרת ואין בידם לקיים מלוא זו,
(א)

דבריהם לעינקב, הם הבונים בית ישראל, מהקורות עלים ואבנים אשר ינדב כל איש ואיש לשמוע בלימודים. ובמס' (שבת קי"ד) אר"י תיח נקראו בנאין מפני שעוסקין בבנינו של עולם, והכוונה כמ"ס שע"י התורה שתתחבר על ידיהם, יחד, דומה כאלו הם מניחין אבן על אבן, ומחברים קורה עם קורה לבנות בית ישראל לתועלת הקיום הלאומי [וכמשל בשועל שהלך על שפה הנהר (גריכות ס"א) שאמר ר"ע לפסוק] וגם לקיום העולם, [וכדאיתא (בב"א ג') תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, אם ישראל מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו] (*):

והנה

כמה שיוכל להשיג, לכן כל אחד מהם יחשב לבית שלם, לא כן הבינונים אשר גסע"י סבות קלות ימנעו מלעשות כמה מלות, לריכין לכל הפחות לחבר נפשות לחבורה שלמה, אשר בין כלם, תעשינה כל המלות ואז יהי' חשוב ומקובל ומרובה כאלו כל אחד נהן חלקו בחומר ובלבנים, וע"י כלם נבנתה בית נכון ונשאל, שלא תהי' למסוס נוסס, ולא תתפרד החומר, ולא יפול הבנין לנח: ונאמר

ואפ"ר

זוהו כוונת ראב"ח (סוף כס' ברכות) ת"ח מרבים שלום בעולם כו' אל תקרא בניך אלא בוניך, שהם הלומודים השעור הקבוע ומגידים

(* רבים העמיקו בסודות המשכן והכלים ורמזו רמזים שונים, אך לי נראה בזה רמז פשוט, והיא, כי בנין המשכן בכלל היה ללמדס בינה לדעת, כי כמו שהיריעות אף גם שהן יחידות רבות ותלושות, אם תחברנה יחדיו כלילאות וקריסים תתהווה לאהל נאמן כל יען, משכן לאדם ומחסה מזרס ומער, כן אם יהיו ישראל דבוקים ואחווים זה בזה, אף גם שהם חלופי כח ע"י אות ברית קדש, והתורה, שנתן להם, שמתשת כחול של אדם, עם כל זה יתקיים הבנין, והקביה ישרה שכינתו ביניהם, לא כן אם יפרדו חלילה איש מעל אחיו, אשר ע"ז נאמר חלק לבם עתה יאשמו (הושע י"ב) אז יעזב ה' את הארץ וישוב אל על, היריעות יתפרדו והאהל יען. ואפשר דכל זה מרמזו הוא בקרא (שמות כ"ו ו') וחברת את היריעות אשה אל אחותה בקרסים, והיה המשכן אחד, כי כל בית ישראל משכן ה' המה וה' שכן בתוכם, כמ"ס (שם כ"ה ח') ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (במחשבה לא נאמר אלא בתוכם), לכן אם יהי' לאל ידך לחברס איש אל רעהו עד כי יהי' המשכן אחד, אז יהי' גם במשכן אחד ר"ל ה' אחד ישרה בתוכם שכינתו ויהנו מזיו השכינה. ואפשר דכל הבית בכלל רמזו ע"ז שאם יהיו ישראל אהובים וגומים זה לזה כאבני הבנין הדבוקים וקבועים זה בזה, ובהקורות והעצים התקועים ומסובכים זה בזה, אז יתהווה מכלס בנין גדול ורחב ידיס, בית קבול יחויק בתוכו כל הטובות הנחמדות משני העולמות, ויעמוד לתלפיות נחת. לא כן אם יפרה ראש ולענה וישרס בקרסם שגא ופרוד לבנות חלילה, אז הקורות תפרדנה והאבנים תעקנה, השכינה תשוב לשמי מעל ועיניהם לא תראינה עוד מוריהם. ומזפת חותך לדברינו תמצא (ביובא ט') מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמלות ובג"ח מפני מה חרב? מפני שנאת חנם כו' ;

מרעותה במדה נכונה, ומזה ומזה כחולות שקערורות על כל ארך הקורה, וביניהם ישימו קורות דקות קלות, וגזרי עלים הרבה, ובאופן זה גם בית נכון וגשאל לא יעלה לדמים מרובים, אך בבנין כזה לריך הבונה לכל הפחות להניח את היסוד קורה עבה וארוכה על פני כל אורך הבנין להקטע בה העמודים, ואחרי אשר יוגמר הבנין לריך ג"כ לתת מלמעלה עוד קורה ארוכה לאורך הקיר לחבר העמודים והעלם אשר בתוך יעבור, למען לא יוזזו ממקומם ולא יפול הבנין, רק אם נבנה באופן זה, והקירה אשר מלמעלה יושחת לריך להיות זהיר במלאכתו, ולתת אחרת מיד על מקומה, — ואם ישחת הקורה מלמעלה אז אין עוד להבית תקנה, כי אם יוליא הקורה מתחתיו ברוב אונים, אזי יפול הקיר ויסתר כל הבנין כלה. — מורי

ורבותי

והנה כאשר נתבונן על הבנינים אשר נבנו מלפנים, ובין הבתים אשר חדשים מקרוב באלו, נראה הבדל גדול ביניהם, כי בשנים קדמוניות אם אחד רלה לבנות בית, אז הכין קורות עבות וארוכות, עד כי ממספר קטן היה בידו להקים בנין גדול, ולכן הי' הבנין חזק מאד, עד כי כל הרוחות באות וגושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, ואם במשך השנים נתקלקל קירה מקירות הבית באמצע או גם התחתונה, אזי אם גם בקרדומות וכלפות הוליא הקורה להביא אחרת תחתיה, עס כל זה עמד הבנין בתקפו. אך כאשר התפתחה ההשכלה, וכל דבר הנעשה ישכילו ב"א לכלי לעלות בדמים יקרים, וכל קורה עבה וארוכה תעלה מחירה הרבה, לכן השכילו לבנות באופן זול כזה, שמעמידין קירות דקות בשורה ישרה רחוק אשה

ונראה דלכן דבר ה' אל משה מנין שני הכרובים דוקא, לרמוז ג"כ פל הענין הנכבד הזה, שכל זמן שהיו אלהים זה לזה ומביטים איש על אחיו בכרובים שהיו פניהם איש אל אחיו, אזי ידבר אחיו ה', לא כן אם יסנו פניהם זה מזה, ולא יראו איש את אחיו, אז תתפרד החבילה והבית יחבר חלילה. והן הן דברי התלמודא (ב"ב ז"ט) ולמ"ד פניהם איש אל אחיו, הכתיב ופניהם לבית? ל"ק כאן בזמן ישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום: ובוזה וזינו להבין מטע דעת הקדושים (ברכות ג"ה) בשעה שאמר ליה הקב"ה למשה לך אמור לו לנללל, עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה ואמר להיפך כו', כלים שאני עושה להיכן אבינס? שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים, א"ל בלל אל היית וידעת, והיא כיון שבנין המשכן הוא לרמוז שפ"י אלהים איש לרעהו ישרה הקב"ה שכינתו ביניהם, אי"ב, העיקר, הוא המשכן, וכל רמזי הכלים שפלים לו, דאם דא ב"י כולה ב"י, ואם לא דא ב"י מה ביה, א"כ לריבין לעשות המשכן תחלה, דאם לא כן, כלים שאני עושה. איזה תועלת יהי' ברמון, ולהיכן אבינס? א"ל משה בצל אל היית, וידעת הסוד על מה אדני המשכן הוטבע, ועל מה הם מרומזים, כי כונת להאמת:

ואף באבני יעקב תחלל רמוז זה שכל זמן שהיו מריבות — זו עס זו לא מאז מרגוע לנפשו ושנה לעיניו, ואחר שנתדבקו ונתחברו יחד, אז ערבה שנתו ודנה ה' נצב עליה, ונקומו לקח את האבן וישם אותה מצבה להקריב עליה זבחי רצון וקרבני תודה.

ורבותי! דברי אלו קחו לכם למשל על כל חברות ההורה בכלל. הנה בשנים קדמוניות כאשר האספו חבורה ללמוד ביחד, היו לומדים בעיון, זה מוסיב וזה מפרק, זה הקשה וזה מתקן, אז מכל אחד נהנה קורה עבה וארוכה לבית ישראל, ואם גם ע"י סבה לעמים רחוקות נפקד מקום מושב חבר אחד, ולא בא אל השעור הקבוע, או לסיום והתחלה, אז גם אם נשחת הקורה מעט, לא ה' סבה לסתירת הבנין ולבטול החברה—שחיווק הבנין היה מחברים אחרים. אבל בעוה"ר בזמן הנוכח שרבים ככלם אינם יודעין לפלפל בפלפול של תורה, כל אחד יושב ודומם, וכאלם לא יפהח פיו וכחש לא ישמע לקול המגיד, היום ישבו שנים או שלשה אנשים בפאת שולחן מזה, ולמחר אלו נובלים ושלשה אחרים נוללים בפאת שולחן השני, ולפעמים שמח הו"א גם בחלקו אשר נפל לו בנעימים מזה אחד ומזה אחד, הוא יושב ודורש והם מנמנמים, הם הו"ים וערבה שנתם, והוא ידבר על העלים ועל אבנים. מובן מאליו כי הביה אשר נבנתה מחברים אלו, הוא משכן לר ואפל, קירותיו העשויות מגזרי עלים דקות חלושות ועקומות הנה. אך כאשר האריך ה' חייכם ומלא בידכם להשלים הבנין החלש הזה, היה לריך כל איש אשר הוא חבר לאנשי החברה לבא לכה"פ ביום הזה בלב שמח על חנוכת הבית, ולדרך שהחיינו בעליית נפשו, ולתת יד לאנשי ברייתו, להרים קורה ארוכה על

קיר הבית למעלה לחזק הבנין, [ובן כאשר יעזור אחכם ה' להתחיל בבנין סדר נזיקין, מוטל על כל חבר מאנשי החברה לתת יד להניח קורה ארוכה על יסוד הבנין], והיום הזה כאשר נוכחתי לרעת כי נרפים אחם, עד שזמה חברים לא באו גם על הסיום, גם אחרי אשר נשלח אחריהם כמה פעמים, אין זאת באשר לא חלו על שבר יוסף, לכן לא יתנו לב לתקן הפרלה, הלא בקרב הימים תרקבנה הקורות, ויפלו הקירות והבית יחרב חלילה:

ואפ"ש דלכן מסיים רבינו הקדוש השי"ת סדרי משנה במאמר דרבי שמעון בן חלפתא, דל"א מצא הקב"ה בלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום והיא התורה, דכתי' בה (סלי ג' י"ז) דרביה דרבי נעם, ובר' נתיבותיה שלום, כי על ידי עסק התורה בד בבד (עיין ברכות ס"ג) תחזקנה ותקשרנה נפשותיהם זו לזו כמש"ל, ועי"ז מלבד שגדרת הקנאה, ויטו לללי השנאה, עוד ידירות נחוספת בהם, עד שהנהגה ואחיהו שלום וריעות יקחו את מקומם, והוא הוא הקיום של האומה הישראלית, בין חיתו ערך וזאבי ערבות, זה כאלפים שנה, והביא סמך לדבריו מהכתוב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמך בשלום, דכל זמן ששבת שלומו פרוש עלינו, אפילו כל הרוחות שבעולם, באות ונושפות בנו, לא יזיוו אותנו ממקומנו:

ואפ"ש דזכו מה שאמרנו במדרש (רבה נצבים ס"ח ב') **ואם תאמרו**

סיום בית העמק למשניות ה

בנוהג שבעולם אדם נוטל
אגודה אי של קנים בבת אחת,
שמה יכול לשברם? ואילו אחת
אחת, אפילו תינוק יכול לשברם,
לכן למען אחי ורעי אדברה
נא שיום כך, התקבלו זה אל זה,
והתחברו אל הענין הנכבד הזה, עושו
גוש חוש אל בית ה', וקחו עמכם
דברים (בפלפול התורה) ואז גדול יהיה
כבוד הבית האחרון (אשר יבנה
על ידיכם) יותר מהראשון, ולא תמוש
התורה מפניכם ומפי זרעכם, וזרע
זרעכם עד עולם, אמן ואמן:

שמה לרעתכם נתתי לכם את
התורה, פי' כי התורה מחשת כמו
של אדם, וכדאיתא (סנהדרין כ"ו:),
ונמלא כי התורה תגדל לכם, להמסר
בין האומות הנעדרים מתורה
ומלות, אבל באמת לא נתתי לכם
(את התורה) אלא לטובתכם,
כאשר שדרכיך דרכי נעם, וכל
נתיבותיה שלום, וכיון שהיא תגדל
שתתחברו ותתאחדו איש אל אחיו,
ולחיות חיי אהבה ואחווה, לכן אין כל
אומה ולשון יכולים לשלוט עליכם,
וכדאיתא במדרש (תנחומא נצבים)

מאמר ב'

סיום למסכת ברכות.

החת בניך אם אין המכיוון אחד:
לבאר כל זה נראה לי, דהנה
מלינו, כאשר כלב ה', בריאת
שמים וארץ כתיב אחר מעשה בראשית
(בראשית ב' כ"ג) וישיבות ביום השביעי
מכל מלאכתו אשר עשה וגו', כי בו שבת
מכל מלאכתו, ובדבריו הראשונות
כתיב (שמות כ' י"א) וינח ביום השביעי.
וההבדל בין שביתה להנחה נראה
פשוט, כי לשון שביתה הונחה על
הפסק מלאכה, עסק, או גם רעיון,
ולשון הנחה היא על המרגוע אחר
המלאכה או העסק או הרעיון, כי
גם אם אדם פסק ממלאכתו וילך
הנה והנה, או יחשוב מחשבות, אין
זאת מנוחה, למשל אם יעבוד אדם
כל היום בועת אפיס, ולפת ערב
כאשר

אמר רב חייא בר אשי אמר
רב, ת"ח אין להם מנוחה לא
בעוה"ז ולא בעוה"ב כו'. אמר
רבי אלעזר א"ר חנינא ת"ח
מרבין שלום בעולם שנאמר,
וכל בניך למודי ה' ורב שלום
בניך אל תקרי בניך אלא
בניך כו'. הם מיכות משני המאמרים
מרבי חייא ורבי חנינא זה לזה,
ומדוע שאין להם מנוחה גם בעוה"ב?
אחר שכבר אמרו (עירובין כ"ב) היום
לעשותם ולא מחר לעשותם
(ועיי' בסהר"א). ובהעדר מעשה מהראוי
להיות להם מנוחה, ומדוע לריך להוליא
התיבה בניך מפשטות, ולדרוש בניך,
אם גם מפשטות הכתיב ראי' הוא
לדבריו, ואיך אפשר לקרות בניך

כאשר יבא לביתו אזי בניו רלים ושבים, וירעשו בקול המולה, או זה יבא לו בבקשה זו, וזה בבקשה אחרת, אזי אין לו מנוחה, וכן להיפך יקרה שאלה יעמול כל היום, אך הוא רגיל בזה ואין לו דאגת חיונה ולער, אזי גם עבודתו לא יפריע מנוחתו, וכמ"ס ב"שכר (בראשית ט"ז ט"ז) וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה, ויע שמו לסבול ויהי למס עובד, שאף גם אם יסבל, ויהי למס עובד, עכ"ז יהי לו מנוחה באשר שהארץ נעמה, ותעשה לו פרי תנובה די מחסירו אשר יחסר לו, ולכן המלא בהפסק שמחה לשון שביחה, כמו (איכה ה' ט"ז) **ישבת משיוש לבנו**, ומנוחה אחר הפסק הדבור כמו (ש"א כ"ה ט') וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינחו, כי מקודם היו טרודים ברעיונם למסר לנבל דברי דוד בלי שינוי, ואחרי נפסקו מרעיונם אז מלאו להם מנוח, ובהנה רבות : **והנה** בכל שבת ימי המעשה, מלבד שלא ישבות הקב"ה ממעשה, כי הוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, וכמו שנאמר בתפלת שחרית ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, כאמור (ה"א ק"י ז') לעושה אירים גדולים, ולא נאמר אשר עשה, כי עדיין אומר ועושה, עוד הוא טרוד בביכול ללרכי עמו המרובים השופכים שיחם לפני ה' ומבקשים ה' לן חיי ה' לן מזוני. אך כשנא שבת, מלבד הפסק עבודה שפסק בו הקב"ה (וכל המקרים

שיאחיו יגזר מערב שבת) עוד ינוח מטרודות בניו, כי כל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומעט זה גם המן לא ירד בשבת, משל לאיש שוע"א ונדיב ויש לו בית אולם מיוחד לדקה, ולא יפתח ביום השבת, הנה העני הלריך להולאות שבת, ויודע כי לאחר בית האולם יסגר על מסגר יקדים לבקש נדבתו ביום הששי, ולכן נאמר על החולה ר"ל, **שבת*** היא מלועק ורפואה קרובה לבא, פי' כי אין תועלת בזעקתו כי כבר נגזר עליו מאתמול, ותקיתו חזקה כי נגזר עליו שישוב מהר לאיתנו או שרפואה קרובה לבא למוש"ק, או שזכות השבת יגן על החולה להקימו מחלייו, ולכן היו אומרים בשיר של שבת (סוף ס' חסיד) מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבא, ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים, כי אז יפסק כל לרכיהם ויהיו דומין לנר אלהים, כדאמרינן (ברכות י"ז) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה כי' אלא לדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ועי"ז יפסקו גם התפלות והבקשות, ועי"ז יהי' מנוחה לחיי העולמים :

והנה השביחה והמנוחה הנכתב אלל הקב"ה אשר באמת לא יזיר עליו לא שביחה ולא מנוחה, וכדאיתא (בסדרש בראשית דבה סוף פ' יוד) על הכתוב כי בו שבת מכל מלאכתו, לא כן אמר ר' ברכיה בשם ר' ב"ר סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו ואת אומר מכל מלאכתו

(* ולפי' יתורגם מלת שבת אויף הערין.

ביום השבת מלאכה א"כ חמנע מהם
מאכל או משתה מעט מאשר הורגלו.
ועי"ז יטעערו, לזה אני מזיך שגם
הם ינחמו בלא לער כמזך]:

והנה הח"ח בעוה"ז מלבד
שיעסקו כל היום בתורה

ובמזות, עיד גם בשעה שפוסקים
היין להם מנוחה, באשר אז יקחו חבל
בזרת אחיהם וירדפים לרק, וישתדלו
להביא שלום, בין איש לאחיו, בין איש
לאשתו, ובין ישראל לאביהם שבשמים,
וגם אחרי ישיבו אל על, לחסות בלל
כנפי השכינה בעדן גן אלקים, גם
שם היין להם מנוחה מיוצאי חלליהם
וקרוביהם, הדורשים בעד החיים אל
המתים, כי יפילו חתנתם לפני בעל
הרחמים להיטיב מזנם ולתלסמן מן
המלך, ולכן בא ר"ח וגותן טעם לדברי
רחב"א מדוע שת"ח אין להם
מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב,
באשר שת"ח מרבים שלום
בעולם, ולכן טרודים הם תמיד
מהבקשות אשר עליהם להתפלל לאבינו
שבשמים על צניהם וקרוביהם להיטיב
מזנם ושיהי' שלום צניהם, — וכן
תמלא (כסדר איכה בפזיחה) אמר הקב"ה
לירמיה כו', לך וקרא לאזניהם ילחק
ויעקב ומשה מקבניהם, שהן יודעים
לבכות, מיד הלך ירמיה למערת המכפלה
ואמר לאבות העולם, עמדו שהגיע
זמן שאחס מתבקשין לפני הקב"ה כו',
באותה שעה קפלה רחל אמנו לפני
הקב"ה ואמרה רבש"ע גלוי וידוע
לפניך כו', מיד נהגלגלו רחמיו של
הקב"ה אמר בשבילך רחל אני מחזיר
את ישראל למקומן כו', וכן שמואל
אמר

מלאכתו כו', אמתהא! אלא ללמד
לאדם דעת ובינה שילך גם הוא
בדרכיו, ומלבד שזריך האדם להפסיק
ביום השבת מעבודה ומלאכה, עוד
זריך להפסיק מכל טרדה ורעיון
המניעים למנוחתו, עד שאמרו (שבת קי"ג)
שלא יהא דבורך של שבת
כדבורך של חול, ובקושי התירו
שאלת שלום בשבת, וכן אלו אומרים
בבהמ"ז בשבת, כי הוא יום זה
גדול וקדוש לפניך לעשות בו
ולנוח בו באהבה כמלות רנוך.
וזהו ג"כ שאלו אומרים בתפלה מנחה
של שבת, מנוחת שלום ושלחה
והשקט ובטח, מנוחה שלמה
שאתה רוצה בה, פ"י מנוחה שלמה
בלי מחשבות זרות מעסק וכדומה, כי
אז לא יהי' המנוחה מנוחה שלמה,
יכירו בניך וידעו כי מאתך
היא מנוחתם, ומה להם לראו
דאגת מחל, או להטער על מניעת
הריוח בשבת, היד ה' תקצר להשלים
די מחסורו אשר יחסר לו? וכמ"ס
משה לישראל (שמות י"ז כ"ט) דאז כי די'
נתן לכם הישבת, על כן הוא
נתן לכם ביום הששי לחם
יומים [ומלבד שהאדם מלווה על
מנוחת עלמו, עוד הוא מלווה על
מנוחת עבדו ובהנחתו ביום השבת,
וכמ"ס בדברות האחרונות (דברים ה' ט"ו)
למען ינוח עבדך ואמתך כמזך,
אחרי אשר הוא מלווה ועומד שם
מקודם לא תעשה כל מלאכה
אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך
ושורך וחמורך, והוא שלא יאמר
האדם באשר שא"א לעשה בהם

אמר לשאל (ש"א כ"ט ט"ו) למה הרגזתי להעלות אותי וגו', וכהנה רבות:
והטעם, כי כמו שהבונה יתן תמיד מחשבותיו ורעיוניו על הבנין שילא מידו בתכלית השלימות, כן הת"ח שנקראו **בנאין** כדליתא (שבח קי"ד) ת"ח נקראו **בנאין** מפני שעוסקין בבנינו של עולם, והכונה כחש"כ שדואגים תמיד בבנין העולם וקיומה להשלים רעון קוגם, וכדליתא (בסו"ר בראשית ח' ה') **שלום אמר אל יברא דכולי קטטה ולכן מרבים שלום לקיום העולם**, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, א"ת בניך פי' שלא תוכל לקרות בניך שהם בני אל ח', אלא על ידי בוניך המה הת"ח שנקראו **בנאין** :

לכן למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, כי מלבד השכר הגדול המצוה לך בשלום שכולו טוב בעד הת"ח, ששכרה גדול גם מאלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, וכדליתא בריש (א"א פ"א ס"א) באשר שכל הלומדים בחבורה מלבד שלומדים בעלמם עוד הם מלמדים זה לזה, וכדאי' (תענית ז') אמר רחב"א מ"ד ברזל ברזל יחד, לומר לך מה ברזל זה מחדד את חבירו, אף שני ת"ח מחדרין זה את זה בהלכה, עוד פעולתכם לפניו כמה שתחזקו השלום בין איש לרעהו ובין ישראל לאביהם שבשמים (*), והעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ויברך אותנו בשלום, אמן ואמן :

מאמר ג'

סיום למס' יבמות

אריא אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם כו' א"ת בניך אלא בוניך, וכתיב בעל העיון יעקב שג"ל שלכך חסיים בדברי ר"ח כאן לחרץ קושיא גדולה על הא דר"ח שאמר מקודם דבר תורה אחד דיני ממונות, ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה כו', ומ"ט אמרו דיני ממונות אין לריכין דרישה וחקירה שלא תגעול

דלת בפני לוי, אחי לא חשו חכמים יותר לדיני נפשות, שאס' יחקרו יותר מדאי, חרבה שפיות דמים בישראל, וכדליתא במתניתין (סוף פ"ג רבבות) על הא דאמרו ר"א ור"ט, אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם (לפי שהיו מרבים בדרישה וחקירה לסתור העדות) רש"ב אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל ועיי"ש

(*) וכדליתא (סנהדרין צ"ג) כל העוסק בחורה לשמה משיש שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

ועיי"ש בחירולו. ואנכי תמה תמה אקרא עליו, שאם קושיא אין כאן חירולו ל"ל, דגם אט נאמר דרוב ההורגין מוידין המה, ורק מעוט מן המעוט הורגים בשונג, לכן אם יחקרו יותר מדאי עד שלא יהרג אדם לעולם יתדבו רולחים להרוג במזיד, אבל מה נעשה עם המעוט ההורגים בשונג? כי אם לא ידרשו ויחקרו היטב אזי אפשר שגם ההורג נפש בשגגה יהרג, ומה יועילו חכמים בחקנתן שאם לא ידרשו ויחקרו היטב אזי באמת ייראו המזידים, אך פן יהרגו ג"כ השוגגים מחסרון דרישה וחקירה, ואמרין (סנהדרין י"ז) כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא:

אך לפענ"ד נ"ל דלכן מביא התלמודא דברי ראב"ח כאן, יטן שעקרי הדינים ממסכת זו המה מענין חליצה ויבוס, ואמרין (בבבכות ג') וראה בניס לבניך שלום על ישראל, דלא אחו לידי חליצה ויבוס, (ועיי' שם במהרש"א, דחליצה הוא כעין קטטה ומריבה שהיא מביישתו וירקה בפניו על שאינו חפץ ביבוס, ויבוס פעמים שהיא אינה חפלה והוא מיבמה בע"כ), ונראה דלאו על ירא שמים לבד הכתוב נאמר רק גם על ת"ח, דעל הכתוב יגיע כפ"ך כי תאכל, דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא (חילין ס"ד:) על מי שקורא וסונה ומשמש ת"ח, ואמרין (בבבס ס"ה) כל שהוא ת"ח, ובנו ת"ח, ובן בנו ת"ח, שוב אין תורה פוסקת מורעו לעולם. נמלא שהקב"ה מצטיח לת"ח שמעמיד עוד שני דורות ת"ח, שלא יפסק התורה מיולאי חלליו לעולם. ואמרין

(בבבכות ס"ב) ר"ח בר ביסא אזיל יתיב י"ב שני צבי מדרשא כו', קרי עלי' רמי בר חמא והחוט המושלש לא במהרה ינתק, זה ר' אושעיא בנו של רבי חמא בר ביסא, ועיי"ש במהרש"א שזפרש דמאי דהוה מחדרן שמעתיחא דר' אושעיא אע"ג דלא הי' אביו מלמדו כל אותן י"ב שנה, היה אבי אביו ר' ביסא מלמדו, וכדאמרין בעלמא (קידושין ל') כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עה"כ כאלו קבלה מהר סיני, והשתא שפיר קאמר והחוט המושלש לא במהרה ינתק, דאף אם אביו אין כאן ללמדו אבי אביו מלמדו, ולכן אחר שמשיים כל דיני חליצה ויבוס אמר ראב"ח, דאף גם — לפחותי הערך אם יש בניס לבנים, שלום על ישראל, דלא אחו לחליצה ויבוס, אבל ה"ח מרבים שלום בעולם, שלא די שצניהם לא יבאו לידי חליצה ויבוס, עוד בני צניהם עד סוף כל הדורות, לא יבאו לידי חליצה ויבוס, דכיון שהקב"ה הבטיחם שלא יפסק התורה מהם לעולם, א"כ לא ימותו מיולאי חליצהם בלא בניס עד סוף כל הדורות, ואז ממילא לא יבואו לידי חליצה ויבוס לעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, לא כעמי הארץ — שמביאים ע"י צניהם שלום ולא רב שלום, אך א"ת בניך, א"ר בוניך, פ"י שא"ל לקרא בניך למודי ה', רק ע"י בוניך והוא האב (ולא בא להוליא התיבה ממשמעו) מפני שקשה לגדל בן ת"ח, אם אין לו אב וכן שיחמך בירו ללמד לבנו לפעמים, כי בעת שיצטוק במשא ומתן, או

יסע לרגל מסחרו אוי אביו מלמדו תורה, ולכן א"א לקרא להם בשם בניך אם אין לך בוניך, וכמ"ס המהרש"א שהבאנו לעיל, יברכנו ה' בצנים ובני

צנים העוסקים בתורה, ולא תמוס התורה מיילאי חללינו עד עולם, אמן ואמן :

מאמר ד'

סיום למס' יבמות באופן אחר

שגם צניהם אשר יולדו מהם יהיו למודיה, וכדאמר^(*) (שבת כ"ג) דרחים רבן הו' ליה צנין רבן :

נמצא לפ"ז שבשלשה פנים מרבים הת"ח שלום, א) הם בעלמם בין איש לרעהו היראים והחרדים לדבר ה', ויודעים דת ודין, לא ישיגו גבול, ולא יקראו איש לאחיו למעלומות, ב) שילכו מחיל אל חיל לדרוש שלום וטובתם, ויעשו שלום בין איש לאשתו ובין איש לאחיו, ג) אוהבי התורה המחזיקים במעשים ילמדו ממעשיהם הטובים, וכן יעשו לדבר נחת (*), ולחיות באהבה ואחוה ושלום וריעות : **וזרן** שאמר ראב"ח ת"ח מרבים שלום בעולם (פ"י גני' אופנים כמדובר) שנאמר, וכל בניך למודי ה' ורב ישרים בניך, א"ת בניך פ"י שא"א לקרא להם בשם בניך למודי ה', רק ע"י בוניך, המחזיקים אחת, ולכן או שלום רב לאוהבי תורתך היינו הת"ח בעלמם, שמאהבת התורה ירחיקו עלמם מסענוגי החלד הצרות זו לזו, וכדאמרין (באבות פ"ו

אריא אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם כו', א"ת בניך אריא בוניך כו' עד סוף המסכת : **רבים** מקשים א) מגיל הא להוליא המלה בניך, מפשטות ומשמעות הכתוב ולדרוש בוניך, ב) המשך הפסוקים שמביא זה אחר זה, שגראה ללא לורך :

והנראה לי בזה, מאחר שאין הת"ח יכולים למלאה מאויי נפשם להנות בתורה ה' יומם ולילה, אם לא ימלאון בתוך העיר אנשי מעשה דרחימו רבן המחזיקים להם בכל לרכי גופם, וכרשב"י שאמר (ברכות ל"ה) אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וחורש בשעת זריעה כו' תורה מה תהא עליה, נמצא כי המחזיקים אחתם הם להם כחומה נשגבה שלא יפרצו בה לרכי הגוף ההכרחיים, וידחו מאורי אור התורה, לכן מלבד שהמחזיקים יאכלו חלק כחלק ברב טוב הלפון לת"ח צנ"ע, כידוע מכמה מאמרי חז"ל ומרומזים בכמה כתובים בתורה, עוד יתרון להמחזיקים שבטומים

סיום בית העמק למס' יבמות יא

המקדש במהרה בימינו לאשרנו
 וטובחנו, ולא חרבה ירושלים אלא
 בשביל שבזו בה ת"ח (שבת קי"ט),
 ואמרינן (ביבמות ט"ו) מקדש שני מ"מ
 חרב מפני שנאה חסם שהיה ביניהם,
 לכן אם יתגדל כבוד התורה ויתרבה
 מזה שלום על ישראל, אז ידעו כל
 עמי הארץ כי לא נתן הקב"ה את
 התורה לישראל לרעה, רק אדרבא
 שצ"ה' עז לעמו יתן, והיא התורה
 שדרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום,
 ע"כ ה' יברך את עמו בשלום.
 ובדאיחא (ובחיים קס"ו) כשנתן הקב"ה
 תורה לישראל כו' חזרה טובה יש לו
 להקב"ה בבית גזיו כו' ובקש לימנה
 לבניו שנאמר ה' עז לעמו יתן,
 מיד פתחו כלם ואמרו ה' יברך את
 עמו בשלום:

הקב"ה יחזק לבנו בתורתו ויפרוש
 עלינו סכת שלומו ויברכנו
 בשלום אמן ואמן:

סיד) כך היא דרכה של תורה פה
 במלח תאכל כו', וע"כ ואין לבנו
 מכשול לא יכשלו איש באלו, יען
 שלכו ע"פ חקי התורה, ומשפטי ה'
 הלודקים יחדיו, ולא יבקשו מותרות
 לרעת ממלכת בבל (ב) יהי ישראל
 בחילך, היינו המחזיקים אותם
 המסבדים לת"ח בחיל וחומה למען לא
 יבולע רוגס הטוב להפיק אל הפועל
 כמוזכר, ע"י שלוח בארמנותיך,
 היינו הת"ח היושבים בארמנות הבתי
 מדרשים ועוסקים בתורה בשלום ע"י
 המחזיקים, ג) למען אחי ורעי,
 היינו הת"ח דאמר ר"מ (פ"ו באבות ס"א)
 כל העוסקים בתורה לשמה כו',
 נקרא רע אהוב, אוהב את המקום
 ואת הצריח, ר"ס אחת הטעם למוסר
 הת"ח חזק, ותלך בדרך הישר כמוהם,
 אדברה נא, (כמו וידבר עמים
 תחתנו (תהלים פ"ו ר') שלום בך,
 ובזכות מחזיקי הת"ח ומכבדי התורה,
 השלום הנמשך מזה, יבנה בית

מאמר ה'

סיום למס' כתובות

ת"ל כי עץ נשא פרי, אף אילני
 סרק ישאו פרי. ולכאורא קשה
 דלפי פירש"י ה' הכתוב לכתוב מקודם,
 האנה וגפן נתנו חילס, ואח"כ ועץ
 נשא פרי? וגם לריכין להבין מדוע
 באילני סרק כתב פרי, ובטען פרי
 כהיב חילס?

ונ"ל

גרסינן בסוף מס' כתובות,
 אמר רחב"א אמר רב,
 עתידין כל אילני סרק שבא"י
 שיטענו פירות. שנאמר בי עין
 נשא פרי, תאנה וגפן נתנו
 חילס, ופירש"י מדכתב האנה וגפן
 נתנו חילס, הרי פרי עץ אומר, מה

בראש הרים, (שם) עתידה חטה שחיה
כשתי כליות של שור הגדול, ואמר
רחב"י (שם) עתידה א"י שחוליה
גלום קאות וכלי מ"ת. וכתוב בספר
עיני יצחק וז"ל גיל שאין כל חדש
חמס השמש רק שיה' כל חטה
גדולה מאד בכמותה ככזר גדול ממס
כו'. וכעין זה מבאר בעל העץ יוסף
דעיקר הענין הוא שבאמת ניתן בטבע
הארץ שחוליה פירות מבוסלות גדולות
מאד יותר מכמו שהם עתה, רק אח"כ
נחלקלה הארצה בסבת חטא אדה"ר,
ולפ"ז אס גם כל הפירות נחבולו,
וקטנים המה מאד לערך גדולתם
אשר הי' להם מקודם, עכ"ז ישאו
עליהם לכל הפחות שם פרי, אך החטה
נחבולה ונקטן כ"כ לפי ערך
הגלום קאות עד שא"א לקרא החטה
לע"ע בשם פרי. אך כאשר יבא
משיח לרקנו ויחוקן חטא האדם, אז גם
אילני סרק שבא"י, פי' אילני חטה
יעטנו פירות ויעשו גלום קאות, שנאמר
בי עץ נשא פריה, היינו כמ"ד שילן
שאלל ממנו אדה"ר חטה הי', תאנה
היינו כמ"ד תאנה היתה. וגפן
כמ"ד גפן הי' יתנו חילם, וכחם
כמו קודם החטא, וכל הנביא כמבשר
ואומר לעתיד שאל תדמו בנפשכם
שנס בעת שיתוקנו כל הפירות לא יתוקן
הפרי שאלל ממנו אדה"ר, לכל מר
ומר כדאית ליה, יען שבא תקלה
לעולם על ידו, כי לא כן הוא,
שהחטא ימחה ולא ישר גם דושם קל
עד שהעץ חטה יעשה פרי חנוכה,
והתאנה והגפן יתנו חילם, כימי
עולם וכשנים קדמוניות אמן ואמן :

ונ"ל דהנה ידוע שהאדם נמשל
לעין השדה והת"ח והאנשי
מעשה נמשלו לעין פרי, ואיתא לעיל
(דף צ"ז) דור שכן דור כל בו ת"ח
מהמעטין כו', ותורה משתכחת מלימודיה,
ובמסכת (שבח קלי"ח) אמר רב עתידה
תורה שתשתבח מישראל, ואמרי'
(בפסחים ס"א) העוסק בתורה לפני עס
הארץ כאלו צועל ארוסותו בפניו,
(ובברכות ס"ג) אס ראית דור שהתורה
חביבה עליו פזר, ואס ראית דור שאין
התורה חביבה עליו כנס, ולפ"ז ג"ל
דרב לשיטת' אמר, עתידין אילני
סרק, היינו עמי הארץ והבורים
הרבים שיהיו אז, שיטענו פירות,
פי' שיעשו מלות ומע"ט וילמדו תורת
ה', וכנבואת (ישעיה י"א ט'). ומלאה
כל הארץ דעה את ה', במים
לים מכסים, שנאמר כי עין נשא
פריו, והוא משל נמרץ על מעשים
הטובים שיעשו אז גם המון העם, ואז
תאנה וגפן היינו הת"ח יתנו
חילם בתורה, אשר הי' מכיסה
ומכונס בלכס מעטס אס ראית דור
שאין התורה חביבה עליו כנס, אבל
אס ימלא כל הארץ דעה את ה' יהי'
כח בידם להוילא חילס בתורה מעטס
אס ראית דור חביבה עליו פזר :

ובאופן אחר ג"ל להמתיק דבריהם

ע"פ התלמודא (דברכות ט')
דאמרינן התם חטה מין אילן הוא,
דתניא אילן שאלל ממנו אדה"ר ר"מ
אומר גפן הי' כו', רבי נחמיה אומר
תאנה היתה כו', רבי יהודה אומר
חטה היתה כו', ואמרינן (לעיל קי"א)
עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה

סיום לטמ' נדרים (דף צ"א)

נאמן עליה מקל וחומר, ומה נדה שהיא בכרה בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו לא כ"ש, ח"ל לא חס אמרת בנדה שכן יש לה היסור, חומר בסוטה שאין לה היסור, ואומר מים גנובים ימחקו, ואם ר"י שחק ולא ענה דבר, משמע דהודה ליה דלא עקרין הקרא מפשטות, ואמנם כן שמים גנובים ימחקו. (ד) דברי החס' שאמרו קמ"ל דנאסף אינו יודע זה, אי"כ מדוע תכלה לשינה בדברים שלא יקבל ולא יאמין לה (ועיין בסהרש"א):

אך קודם שנבא לבאר זה, נקדים איזה דקדוקים בתלמודא שם, (א) מהשהקיה הרב' שמואל שטראשון, דנדה הוי ג"כ מים גנובים, וסירולו שגראה ליה דעל סיפא דקרא, ולחם סהרים ינעם קא סמך, פרי הדור הוא, אך בלי טעם וריח, דזיל בחר טעמא, ומאיזה טעם יונעם לו הלחם סהרים מסוטה דווקא ולא מגדה? וגם סירולו השני רחוק ורחוק. וגראה דלחוס' דר"ה ואומר, קשה להו האי קושיא וסירולו בפשטות עיי"ש. (ב) ק"ל דהנה מלינו (בבאשית י"ב י"א) שוה אברהם לשרה — כאשר — קרבו למזרים לאחר, אחותי אחת, פן יראו אותך המזרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך ימיו, והקשו המפרשים, מה ירוחו אם ירגוהו, יותר

ההוא נואף דעל לגבי דהאי אינתתא אתא גברא כו' א"ל ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעמינון חויא. א"ר אינתתא שריא, אם איתא דעבד איסורא, נחא ליה דליכול ולימות, דכתיב כי נאפו ודם בידיהן. פשיטא מ"ד איסורא עבדי, והאי דא"ל דניחא ליה דלא לימות בעל דתהוי אינתתא עילויה מים גנובים ימחקו, ולחם סהרים ינעם, קמ"ל, (דלא אמרין הכי ושריא, רש"י):

הנה כל בן דעת שואל כאן, (א) מנ"ל לרבא דהכתוב כי נאפו ודם בידיהן, עדיף מהכתוב דמים גנובים ימחקו, לומר דהאי דווקא, והאי לאו דווקא? (ב) אם שני הכתובין מכחישים זה את זה, איזה איפה הכתוב השלישי המכריע ביניהם? (ג) היתכן לומר דהאי מים גנובים ימחקו, לאו דווקא, א"כ מדוע אשח כסילות הומיה וגו' לקרא לעוברי דרך וגו' מי פהי יסור הנה וגו' מים גנובים ימחקו? (ססלי ב' י"ג ס"ז ס"ז י"ז) מי יפומה לדברים כזבים כאלו? ואם נאמר דלכן תקרא רק לפתי לבסור אליה, יטן שהחכם יודע האמה שמים גנובים אינם מחוקים, עדיין לריכין אלו להבין דברי ההלמודא (הסוטה ז') דגרסינן החם תניא ר"י אומר בעלה

יותר מאשר ינאפו עס א"א, הלא על שניהם נלטו בני נח, ומתחילים, כי אם יהרגו אותו לא יעזרו רק על עבירה אחת, כי אז תשאר פנייה, לא כן אם ימיה, אזי כל הבא עליה, יהי' חייב מיתה על כל בעילה ובעילה, וכסדרת הר"ן בפרק בתרא דיומא בד"ה וגרסינן, דלכן התירו לשחוט בשבת, בחולה מסיכן, ולא התירו לו לאכול נבילה הקלה, יען שאז יהי' עובר על כל כזית וכזית על איסור נבילה, ואם לאחר דלחם סתרים ינעם, אם יהרגוהו אז יפסידו הנעיונות מהאיסור : **והנה** מתחלה רליתי לחלק בין איסור קל לחמור, בין איסור לאו ואיסור כרת, וכסדרת ר"י שם, ולכן אף אם אמנם דחשוד לשחוט מים גנובים מסוטה, לא יסתה כוס התרעלה מגדה (ובזה יסולק קושיית הרמ"ש), ולכן גם בנידן דידן בא"א שהיא עבירה חמורה לא יכריעו המים גנובים את האיסור, ולא ירלה הנואף שהבעל ימיה כדי שתבא לידו באיסור ויהי' לו מים גנובים, לכן אם הי' זנה עמה בטח הי' ניחא ליה דימות בעל כדי להתעלם עמה באהבים חמיד ולא יעלה מורא על ראשו, והכתוב דאשת כסילות הומיה אינו מדבר בא"א רק בפנייה, ולכן תקרא לעוברי דרך לסור אליה, יען שמים גנובים ימחקו, ולכן היעייב אברהם אשר דבר לשרה לאחר שכאשר יודע להם שאשתי את, יהרגו אותי :
ואחך יחיו :

אך

כאשר נדקדק בלשון הכתוב, "בי נאפו ודם בידיהן" עדיין

לא באנו אל עמק השיה בחירון הנ"ל, דאם כדברינו הי' הכתוב לכתוב בהיפך, בי דם בידיהן ונאפו, פי' שהורגין לבעליהן כדי לזנות בפניות. ולכן נ"ל דבאמת אין נ"מ בדבר, שמים גנובים ימחקו לחך שותיהם, גם אם לא יגיעירק אחד שיעזרו איסור חמור, וכל זמן שהאיסור יוהר חמור, יותר ילכו חקפו, והמים גנובים ימחקו לו יותר, אך יש נפקותא בין פעם ראשונה לפעם שניה, כי אחר שמלא תאות לבו בפעם ראשונה, אז יתקרב מעט רתיחת דמו, ולא יעבור על העבירה החמורה שנית, רק יחפש תחבולות שונות להקטין העבירה לימים הבאים, לא כן בעבירה קלה טוב טוב לו לשחוט מים גנובים בכל פעם ופעם, יותר ממים הנגרים ארזה בלי שום איסור כלל, ולכן היטב דבר הכתוב בי נאפו פי' בפעם הראשון שאי תאות הילך חוק מאד, יתגרו לעבור עבירה חמורה, שאז יהיו המים מחוקים וערבים מאד, רק אחר שעזרו אזי יתקרב רתיחת דם להעבירה, ויחפשו תחבולות לבלי לעבור עוד כל פעם ופעם עבירה חמורה, ולכן דם בידיהן להרוג הבעל, ולעבור רק פעם אחת עבירה חמורה, כדי שיהיה אח"כ שכיחא להו, ולא זילא להו, ואברהם שאמר לשרה, והרגו אותי, פי' אחר שיעזרו על העבירה החמורה בראשונה, אז יחפשי תחבולות להקל עונם, ולמלאות תאות לבם כל שעה ושעה לעתיד, ולכן והרגו אותי. ולכן הזינה גם אם היא אשת איש קוראת בפעם הראשונה לזנות

ומעתה ילאו דברי התלמודא רידן לאור, שאמר רבא אינהא שריא, דאס איתא דעביר איסורא, אז רחמנא דמו היה נתקרה, ובי' ניחא ליה דליכול בעל ולימות, ומביא ראי' נכונה מהכתוב, דכתיב בי נאפו ואח"כ ודם בידיהן, ומקשה התלמודא פשיטא דהכתוב כוונתה דייקא, ומאי קמ"ל, ומשניק, מ"ד איסורא עביר, והאי דא"ל דניחא ליה ללא לימות בעל, דתזוי עלייה מ"ס גנובים ימחקו וגו', קמ"ל דלא ניחא ליה מ"ס גנובים רק בפעם ראשונה, אבל אח"כ ניחא ליה יותר שימות, ותהיה שכיחא ליה בלי איסור, ומעשה גם הכתובים אינן מכחישים זה את זה, ושניהם אמת:

עמה ואומרת, מ"ס גנובים ימחקו: **והיינו** טעמא דסוטה דאינו נאמן, יען שהעבירה איננה חמורה כ"כ כא"ל, והק"ף ילכו אף אחר שהיתה אשתו וכבר בעלה, לא כן הנדה בעלה נאמן עליה יען שהיא אשתו וכל עליה מקודש, ואס' יבא עליה עשה גדול עוגו מאד, וכן הוא בתלמודא (דנחובות ד') דגרסינן, ההם, מי שפירסה אשתו נדה הוא יען בין האנשים והיא ישנה בין הנשים כו', ל"ס אלא שלא בעל (דחק"ף ליה יצירה, רש"י) אבל בעל אשתו ישנה עמו כו', אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שנגענה נהג כו', כי קאמר אפירסה אשתו נדה (כיון דנדה חמורה בעל מהימן עליה, דלא אחי לזלוזלי באיסור כרת, רש"י):

מאמר ז'

סיום למס' נזיר

הדקדוקים רבים הם, רק אשרט איזה מהם, (א) אם המנכך והעונה שניהם כאלה טובים, מדוע ממנהגין באמת למנכך תחלה? (ב) אם הסבירא מחייב, שגדול העונה אמן יותר מהמנכך מפני שגולירין מהגרים וגבורים נולדים, מ"ט מ"ד שממנהגין למינכך תחלה? (ג) מה זו סמיכות דברי רב, ור' נהוראי לדברי ר"א ב"ח?

אך טרם שנבא לבאר זה, לריכין להבין לזווי רב לר' חייא ברבי

שיחטוף

גרסינן בסוף מסכת נזיר א"ל רב לחייא בריה חשוף ובריד כו', ל מ י מ ר א דמנכך עדיף, והתניא כו' גדול העונה אמן יותר מהמנכך, א"ל ר' נהוראי, השמים כך הוא, שהרי גולירין (חלשים) מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים, תנאי היא דתניא, אחד המנכך ואחד העונה אמן במישע, אלא שממנהגין לברך תחלה, אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום כו'.

שיחטוף ויברך, דאס המלצה לברך היא המובחרת, א"כ כל המסובים על השלחן יחטפו זה מזה לברך, זה יאמר כלו שלי וזה יאמר כלו שלי, ועי"ז יבאו לידי מלה ומריבה ולפעמים גם למלהמות, כל ראש מקרח וכל זקן גדוע (*). והנה הדינים בצרכות רבים המה, עד שגם הת"ח לריכין לימוד ובקיאות יתירה דיניהם, כדגרסינן (ברכות ז"ה) משתבחין ליה רבנן לר' זירא כו' דאדם גדול הוא ובקי בצרכות, ובמס' (פסחים קי"א) בדיקנא במר דלא ידע בריך. והנה המשל מהגוליירים הוא רמז על הת"ח שכחם תשי, וגחלשים ע"י לימוד התורה, וכדאמרין (סנהדרין כ"ו) למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כמו של אדם, והגבורים רמז על עמי הארץ שהם גבורי כח וחזקים ע"י שלא עלה עליהם עול תורה. והנה אס במסבה ישבו רק ת"ח, בטח ידעו להכיר ערך הגדול מביניהם, ויתנו לו לברך, ואס יקרה שבמסבה של מלוא ישבו עמי הארץ, ורק חכם אחד ביניהם,

בטח שיכבדו לו בצרכת המזון, יען שהמה אינם יודעים לברך כהת"ח, רק אס יקרה שכל הקרואים והמסובים עמי הארץ, אז כאשר יבאו לבמה"ז רוצה כל אחד להראות חריפותו ובקיאותו ולהתנאות בפני חבריו (*), יחטוף איש מרעהו, ויבאו לידי מלה ומריבה:

פר"ן יבואר לנו דברי התלמודא שלנו באר היטב, כי הנה באמת גדול העונה אמן יותר מהמברך, אך אס לא ילמוד הצרכות, מי יברך ומי יענה אמן? והנה הגוליי"רין המה הת"ח מחגרין פי' מתחילים שידעו לברך, והגבורים פי' עמי הארלים גולחים וגומרים ועונים אמן, ומ"מ לזה רב לבריה יותר לחטף ולברך כדי שילמוד הדינים, ויהיה בקי בצרכות ואז יהיה לו משפט הצורה לברך יותר ממ"י שלא למד מעולם ואיני יודע גם פירוש המלות מהצרכות, רק שעונה **אמן**, ולכן ממהרין למיברך בתחלה, יען שלמד הרבה ויגע הרבה לדעת לברך [ילהודות לה'] על

(*) וכן ראינו בעוה"ר כמעט מעשים בכל יום המחלוקת והלולות בין שני יאהרזייטען, הבאים כאחד להחיות מעמד העמוד, להתפלל ולשפוך שיה בעד נשמות אבותיהם, המכבדים לאבותיהם במותם יותר מבחייהם. גם זה ראינו (אוי לעינים שכן רואות) בעוה"ר שנים עשירים, אשר גלו את אביהם מעל שלחנם, ואבותיהם סבבו על פתחי נדיבים, להביא סבר רעבונם ולהחיות את נפשם בפת לחם יבש נקודים. גם בניהם יקראו לריב ומלה, וילאו חוץ לזר ליד להביא קד"ש בעד נשמות אבותיהם, בטח יען שינוחו בשלום על משכבם, ולא יעריחו עוד לבניהם, ועוד תודה להם כי לא יתביישו להזכיר שמות אבותיהם, (בהזכרת נשמות) אשר לא היו להם לכבוד ולתעארת, בחיים חיותם, יען מאזנים היו בשמותם ובמלבושם ובשונם. (** ובעוה"ר נראה מעשים בכל יום, איך שעמי הארץ גמורים, אשר לא קראו ולא שנו, ואין להם ידיעת בית רבן, וידיעת פירוש המלות ירצו וידחפו לעלות הבמה, ולהיות שליח צבור במקום הש"ן, (אף שאין להם יא"ז), יקרכו הרחוקים ויפרידו בין הדברים ולא ידעו בין ימין לשמאל, ויהיו לחוכא וטולא בפי המון המתפללים, אוי לאותה נוסה, אוי לאותה כלימה.

סיום בית העמק למס' נזיר יז

על כל מין ומין הנרכה הראויה לו, ובא ר"א ב"ח מיד אחריו לספר לנו התועלת מזה, כי אז לא יתרכו מחלוקות בישראל, ולא יבואו לידי קטטה ומריבה כמדובר, באשר שח"ח מלבד שלא יסנו מחלוקת, עוד מרבים שלום בעולם. שנאמר וכל בניך למודי ה', אז הם ידעו

באור לסוף דברי התלמודא למס' סוטה תמלא בבית הרוואה (חלק י') כבאורנו לדברי התלמודא (ב"ס ג"ט) ענין תנור של עכנאי.

מאמר ח'

סיום למס' גמין

עיינס למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים, מכוערות שכן מה היו אומרות? קחו מקחכם לשם שמים, ובליבד שתעמירנו בזהובים (שאלה הנישואין תחנו לנו תכשיטין, ומילתא בעלמא הוא דאמרי' כלומר, ובלבד שתחנו לנו מלבושים נאים, רש"י):

והנה כאשר נשים עיינו על דברי התלמודא דשם לריבין להבין, א) דברי רש"י שמחוסרים הבנה, ב) היתכן שאם יהיה יכולת ביד איש לברר לו אשה אחת משלש בחולות העומדות לפניו, אחת יפייפה ממשפחה בזויה ועניה, ואחת מיוחסת מכוערת ועניה, ואחת עשירה ממשפחה בזויה ומכוערת

גרסינן במשנה אחרונה סוף מס' גמין, ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אישתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, כו', וב"ה אומרים אפי' הקדיחה תבשילו כו', ר"ע אומר אפילו מצא אחרת גאה הימנה כו': להבין טעמי הדרשות החלוקות אשה מרעוטה, ומה ראו

על ככה לדרוש כל אחד דרשה אחרת, צפי' הכתוב, נ"ל בהקדם ספור סוף התלמודא (תנייה ל"א) דש"ש מ"ש פ"ח * היו בירושלם, יפייפות שכן אומרות, חנו עיינס ליופי, שאין אשה אלא ליופי, מיוחסות שכן אומרות, חנו

(*) ובעין יעקב הגירסא ארבע משפחות כו' עשירות שכן אומרות חנו עיינס בבעלי ממון כו'.

ומכוערת, שיעוזב היפיפיה והמיוחסת והעשירה וידבק לזו אשר שלש אלה לא ימלא בה, וגם יוליא סכום רב להגעילה, ולהלבישה בעדי עדיים, להיטיב מעט חארה שלא תחראה מכוערת כ"כ, הלא טוב טוב לו לקחת אשה הגונה, ממשפחה נכבדה, או עשירה, או בחולה יפיפיה, אשר גם בלא חכמיטין יעלת חן, וכשיר דבני מערבא אשר שרו "קמיה כלתה" לא כחל, ולא שרק, ולא פרכוס, ויעלת חן, (בכחובות י"ז). מה זה שאמרו המכוערות "קחו מקחכם לשם שמים", כיון שגם יחוס אבות אין להן, (שאלם היו לכל הפחות מיוחסות, היו אומרות ג"כ כהמיוחסות "הנו עיניכם במשפחה", וא"כ הטובות הנה מהמיוחסות ?

ובר זה יבואר לנו ע"פ התלמודא (בכחובות ג"ט ב') דגרסינן התם במתניתין, ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה, טוחנת ואופה ומבשלת כו', הכניסה לו שפחה או לא טוחנת כו', ואמרינן שם מתניתין דלא כר' חייא דתני ר' חייא, **אין אשה א"א ליופי, אין אשה אלא לבנים כו', אין אשה אלא לתכשיטי אשה,** נמצא לפי דעת התנא דמתניתין, האשה היא במקום שפחה, וכחשיבת בת ר"ג לצדוקי (פנהדרין ל"ט) ולא יפה היה לו לאדרי"ר שנטלו ממנו ללע אחת, ונתנו לו שפחה **לשמשו,** (ועיין לעיל בחלק שני ספר בית הששתה דרוש ו', מה שכתבנו שם). ולפ"ז אפשר שיבחר יותר במכוערת מיפיפיה, כי לעומת אשר היפיפיה חבלה רוב ימיה ברחלה וסיכה

ותמרוקי הנשים, ותעמוד לפני הראי להיטיב בגדיה שעריה וקשוריה, ולא חשים לבה על הליכות ביתה, חדר המבשלות הוא לה לזרז, ובסוד הבישול לא תבא נפשה, רק כל לרכי הבית והאוכל תמסור ביד המשרתות המשמיות והמבלעות כל חלק שמן ונחת טוב, לעומת זה המכוערת תחגר שארית כחה למלאות רצון בעלה, ותבלה רוב ימיה בין התנור והכיריים להכין מטעמים לבעלה כאשר אהב נפשו, וליופיה על הליכות ביתה בלי מסת, וכן אפשר שיבחר בה יותר ממיוחסת אשר תגדל עליו ביחוסה, ותרחל להיות השוררת בביתו, ולא תטה און לשמוע בקול דברו, לעומת אשר האינה מיוחסת תהיה נכנעת תחתיו ותחגר שארית אונה למלאות כל חפלו ורצונו וכל אשר ילא מפיו תעשה :

ובן אפשר שיבחר בה יותר מזו אשר כסף תועפות לה, ולמודה בבית אביה מעוריה להוליא כסף רב על דברים קלי הערך, וחפלים ללא תועלת, כי העניה אשר בזעת אפה הרויחה לחם ארוחתה תמיד יודעת להוקיר ערך כל פרוטה ופרוטה, להניח ברכה אל חוך ביתו :

ורפ"ז אפשר שהיפיפיות גבהו עלמן בתואר פניהן ואמרו **אין אשה אלא ליופי, והמיוחסות גבהו עלמן ביחוסן,** ואמרו שגר התן והכל היופי, רק **אין אשה אלא לבנים,** ואמרו נסחל לגדל את בניה ליוחס אבותינו שיהיו זרע ברכה, ותפארת אבותם **"בי זהב לאדם,** והעשירות שבהן אומרות, תנו עיניכם

מעותיו כו' וישכור פועלים ואל
יעמוד עמהם, גם לא ישימו עין
על בניהן לגדלם, ולנהלם בדרך הישר.
ואפשר שמטעם זה אמרין (קדושין ע')

הנושא אשה לשם ממון הויין
לו בנים שאינם מהוגנים :
אך אם נפשכם חדבק במכוערות
כמוני, אז נפשכם נכון ובעות
כי נשיכם לא יזנו חתמכם ולא יכלו
ימיהן להיטיב מראיהן וקשוריהן, ולא
יתגאו על בעליהן, ולא יפזרו ממון
על חכשיטין להתגאות בהן, רק ישובו
כל היום כלוא בבית, וישימו עיניהן
על בניהן להדריכם בדרך ישרה ועל
הליכות ביתן ויחגרו שארית חונן
למלאות רלון בעליהן במאכל ובמשתה,
ויעשו לו מעדנים כאשר אהב, ובלבד
שתעטרו בזהובים, ר"ל שיהיו
לנו כסף להכין כל לרכי הבית
המרובים :

ועתה אם נרלה להתחקות על
שרשי מחלוקתם ופלטתא
דהני תנאי, נקח לנו למשל מחייט
שלקח לו עוזר למלאכתו, ואז אם יתן
לו כגד לתקן וישיחית, אזי יגרשנו מתוך
ביתו, יטן שלא מלא תפקידו, לא כן
אם יתן לו עוד לעשות ממנו מנעול
וישיחית, אזי אין לו עליו שום תביעה,
וטענה ומענה, כי לא לכך נשחרר
לו, והני תנאי כל אחד ואחד יסכים
לדעה אחרת על מה ולמה נתן הקב"ה
האשה לאדם, ב"ש סוברים שאין
אשה אלא לבנים, לכן לא יוכל
לגרשה רק אם לא מלאה תפקידה
וזנתה עליו, כי עי"ז השחיטה
נחתו ומעלה מעל ב"ש בריתה
ובמשפחה

עיניכם בבעלי ממון, דרא ביה כולי
ביה, שפ"י הממון יהיה בידו לקשט
עלמנו ונראה יפות, גם יהיה לאל
ידו למסור את בנינו בידי מורים
טובים ומלמדים להועיל, לעומת אשר
גם היפיפיות ע"י מניעת כסף ישחר
משחור פניהן, אם יהיו לריבין להיות
כל היום כלוא בבית לעשות בעלמן
כל המלאכות ולהכין לרכי הבית,
ולגדל את בניהן ולהדריכם בדרך
ישרה :

והמכוערות שבהן אימרות
קחו מקחכם לשם
נשים, והוא כבת קול המכרות
ואומרת, אל תחתו עיניכם ביופי פן
יזנו חתמכם, ויתעלסו אהבים בחיק
זרים, ואמר שלמה (כסלי י"א כ"ב) נזם
זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם,
מלבד שגם לא יתנו לבן על הליכות
ביתו כמדובר. ואל תחתו עיניכם
ביחוס, פן תגבה לבנה למשל בכס
ואז תבאו לגדופים ומהלומות, ותלא
מזה חרול השם, וכדעולא, דאמר
עולא (קדושין ס"ט) מחלוקת בשבח
ממון אבל בשבח יוחסין (אם
הטעוהו לשבח) דברי הכל אינה
מקידשת, מ"ט מסנא דרב מברעאי
לא בעינא (מנעל גדול ממדת רגלי
אני חפלה בו שאינה יכולה להלך בו,
ומשל הוא, רש"י). ואל תחתו עיניכם
בבעלי ממון, כי מלבד שיכלו ויאכלו
כל כספכם מהרגל למודן בבית הוריהן
כמדובר, עוד ימסרו כל מלאכות
הבית בידי השפחות, והן יכלו ימיהן
בבתי תיאטריות, ובשחוק משחקים,
ואמרין (ביס כ"ב ב') הרוצה לאבד

כ סיום בית העמק למס' גטין

ובמשפחה. וב"ה סברי כהאי הנא דאלו מלאכות שאשה עושה לבעלה במקום שפחה, נמלא שנבראת רק להיות לו לעזר, ובמה עזרתו? אדם מביא חטין חטין כוסס? כו' (יבמות ט"ג), לכן אף אם היא רק הקדיחה תבשילו לא מלאה תפקידה ויכול לגרשה כשפחה, אם לא מלאה רגלן

בעה"ב במאכל ובמשתה וכדומה, גם אם קלי ערך המה. ור"ע סבר דאין אשה אלא ליופי, ולכן אם מצא אחרת נאה הימנה, אזי לא תוכל עוד למלאות תפקידה, ולכן יוכל לגרשה, וב"א אחד, על מקומו יבא בשלום:

מאמר ט'

סיום למס' קידושין

גרסינן בסוף מס' קידושין, רבי נהוראי אומר, מניח אני, כ"א אומנות שבעולם, ואני מלמד את בני אלא תורה, כו' עד סוף המסכת:

דברי רבי נהוראי אלו נפלאים המה, דאם כוונתו לומר שאין מלמד לבנו אומנות כלל, היסדן שיפג על כמה משניות סתומות, ומפורשות גם בלכות דהיפך, ויעשה דבר מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו, וקח לך למשל ממסכת (אבות ב' ב'), טוב תורה עם דרך ארץ, כו' וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטיילה, (שם ג' י"ז) אם אין קמח אין תורה, ואם כוונתו שאינו מלמד רק אומנות התורה, שעל ידה יהיה יכולת בידו גם לפרנס את עצמו, הרי חמון חמון (שם ד' ה') ר' לדוק אומר

כו' ולא קרדום לפיכך בה (*). ואמרין לעיל בקידושין (דף כ"ט) ר"י אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאלו מלמדו ליסמות, ואם כי יחיד הוא ולא להלכה קאמר, רק שהוא נזהר כן עם בניו, מימ השכל הישר מתחייב ללמוד ממנו לעשות כן, וכדאמר' שם ליסמותם"ד? אלא כאלו מלמדו ליסמות, (שאל לא יהיה לו במה להחיות את נפשו יהי' מלמדם את הבריות). ואגב נבין מאמר התלמודא (סנהדרין כ"ט) שב שני הוי כפנא, ואבבא דאומנא לא חליף. והא חזינן כמעט בכל יום בעלי מלאכות עניים מרודים, המחזירים על הפתחים וגועים ממש ברעב:

אך "כאשר נתבונן על שני לשונות הפעולה בלש"ק, תמלא, כי שלש הנה

(* ונראה לי כזה גירסת המחזור וויזרי שגם ולא קרדום לאכול מהן.)

סיום בית העמק מס קירושין כא

הנה, ונחלקות אשה מרעותה, ואלו הן, (א) עבודה (ב) מלאכה (ג) אומנות (כמו מעשי ידי אמן שהם י' ב') וההפך בנייהן. כי מלת עבודה הונחה על פעולה, שאין לורך רעיון שכל והחבונות להוליא אל הפועל, וגם אם לא לקח לקח ע"ז בבית חרוש המעשה, או לא למד בבית הספר, עכ"ז יודע מעלמו, ובפעולה כזו גם אם יעסוק בה יומם ולילה זמן רב, אי אפשר לו להגיע ולעלות למדרגה גדולה וגשאה מזו, כגון שפעולתו הוא לסקל אבנים מרשות לרשות, או לחפור בורות לחטוב עלים או לשאוב מים, והיא פעולה כבדה פחותה ובזויה, כמו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה (שמות כ' כ"ג) והוא ע"י שמררו את חייהם בעבודה קשה בחומר וב"בנים ובכל עבודה בשדה, ושם מלאכה הונחה על פעולה שלריכין ל"מור והחבונות, אך עדיין לא הגיע להוליא אל הפעולה בשלימות בלי עזר חכם וגבון ממנו, כגון הלומד מלאכת חרש וחושב מעשה חייט וסנדלר וכדומה, כמו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה י"ח ג'). ואומנות חקרא החכמה הלפונה בכל מלאכה להוליא על כל היומר טוב, וכדלעיל מאי אומנות נקיה וקלה, אמר ר"י מחטא דתלמודא, ופירש"י שהפירות עשיות שורות שורות כחלמי מענה, והאיש היודע המלאכה על צוריה נקרא בשם אומן.

(ואם תעייין במפרשי התלמוד מראש פרק השיכר את האומנין לא יקשה לך משם), לכן לרקו דברי ההלמודא בסנהדרין מה שאמרו, שב שני הוי כפנא ואבבא דאומנא לא חליה, כי אמנם כן שהאומן המלויין במלאכתו ימלא חמיר דורשים אחריו, ויראה שכל טוב חלף פעולתו, ולכן כל שאינו מלמד את בנו אומנות, רק יניח אותו לעסוק בעבודה או מלאכה ולא ילמדנו להגיע למלאכה נעלה ונכבדה, אשר יהיה עלול ע"ז להחיות נפשו חמיר, דומה כאלו מלמדו ריסות, כן גם בחורשתו הקדושה, לפונה בה כל החכמה, וכדברי הרמב"ן ז"ל הידוע, ולשון חכמים ברכה ועושר ומרפא, ולכן נכתרו שמות החנאים והאמוראים בשם חכמים (חכמי התלמוד) כמו שזנו חכמים בלשון המשנה (אבות י' ד'), או כל מקום שנתנו חכמים עיניהם (ירוש'י) וכדומה, כי על ידי התורה זכו להגיע לכל החכמות: והנה אף כי אמרו חז"ל לבלי לעשות התורה קרדוס לחפור בה, היינו במלאכה שאין עמה חכמה, כגון ללמד חינוקות, או להורות הוראה מהלכות פסוקות ולקבל שכר בעבור זה, אך אם אסף מלא חפנים חכמה ודעת מהתורה הקדושה, כגון חכמת הגיון וחכמה וכדומה (*), או בעד פלפול התלמידים, באמת יוכל לקבל שכר מזה:

העוֹלָה מדברינו אם לומד התורה

רק

(*) ומלצה נאה בזה תמצא לועה בפי חכמי המדרש (רבה ריש ס' בראשית) חז"ל דא אמן אומן, אני הייתי בלי אומנתו של הקב"ה, כן היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם.

רק לדעת הפשט הפשוט, ואין עמה מלאכה סופה בטלה מטעם (א) לפי שהזכירו לבלי לעשות התורה קרדוס לחפור בה, (ב) לפי שאין בידו אומנות, אך מי שהגיע להשיג חכמתו ע"י התורה, אז גם בלי עצורה וכלי מלאכה יחיה את נפשו בריוח ולא בלער :

ולכן שפיר אמר רבי נהוראי מניח אני בראש אומנות שבעולס, ואיני מלמד את בני אלא אומנות התורה, יען שגם מאומנות ההורה יוכל להחיות את נפשו, וממילא יהיה חכם ונכון בתורה, ויחרון עוד באומנות התורה מכל האומנות שבעולס, יען שכל האומנות שבעולס אינן עומדות לו לאדם אלא בימי ילדוהו, אבל בימי זקנותו הוא מת ברעב, כי אז לא יוכל לעסוק באומנתו מפני חולשהו, אבל זקני תורה אינו כן, כי כל שמזיקים דעתם מתיישבת עליהם (שבה קנ"ב, וקנים ס"ג), וזהו מה שנאמר בכיום כל מסכת יהי רצון מלפניך שתהא תורתך אומנותנו בעוה"ז, פ"י באשר שחוב הוא על כל האדם בעוה"ז ללמוד אומנות להחיות את

נפשו, לכן יר"מ שהא אומנותנו בתורה, ויחרון לה שתהא עמנו לעוה"ב, כי כל האומנות אינן עומדות לו לאדם אלא בעוה"ז, אבל התורה אינו כן, שתהא עמנו גם בעוה"ב, וזהו צלותא דר' חייא (ברכות ס"ז): שהיה מללי ואמר, יר"מ ה' אלקינו שתהא תורתך אומנותנו, ואל ידוה לבנו, ואל יחשבו עינינו *). פ"י שכל האומנות שבעולס אינן עומדות לו לאדם, אלא בימי ילדוהו, שיש לו כח עלומים, אבל בימי זקנותו שאז כחומיו הולכים ומחמטים, לבו ידוה, ועיניו יחשכו, וכורשת החלמודא (שבה קנ"א) על הכחוב ביום שיזעו שומרי הבית, אלו הכסלים והלעות, והחשיותו אנשי החיל אלו שוקיים כו' עיי"ש, לכן אי אפשר לו אז לעשות מלאכה או לעסוק באומנותו, אבל התורה אינה כן, כי אם תהיה תורתך אומנותנו אז גם בימי זקנותנו לא ידוה לבנו, ולא יחשבו עינינו, כי התורה תהיה מעלה ומרפא לרמ"ח אברינו ושם"ה גידינו, עד אשר אחר כבוד תקחנו, לחסות בסתר כנפיק, וליהנות מזיו כבודך, אמנ ואמן :

מאמר י'

סיום רמס' ב"ק

גרסינן בסוף מסיכתן, ת"ר מסתתי אבנים אין בהם משום גזל כו', אמר ר"י בשות

מחסיא

(*) ופשטות דברי החלמודא נ"ל יען שכמה ת"ח יחלו בזקנותם במחלת הלכ וחולי עינים, מרוב הלימוד וההתמדה, לכן התפלל שלא ידוה לבנו, ולא יחשבו עינינו.

מחסיא אתרא דקפדי הוא :

וכתב רש"י ז"ל מחא מחסיא

מקום בהמות ולריכין למרעה

טוב, דבריהם אלו לריכין להבין, (א) מה

זה ועל מה זה לריך התלמודא לסיים

במחא מחסיא, ולספר שקפדיים הם.

הלא כלל זה הוא לפנינו, דבאחרי

דקפדי יש בהם מחסו גזל, ואם

במחא מחסיא הם מקפידים, בטח

ידענו דגם שמה יש בהם מחסו

גזל? (ב) מדוע מספר לנו רש"י ז"ל

ע"י איזה סבה שבני מחא מחסיא

מקפידים, הלא אם לא היו לריכים

למרעה בהמחם, והיו מקפידים רק

מסבת רע לבס, ג"כ היה אסור

לנוטלם, שהתלמודא מקורם לא מחלק

בדבר זה בעצ"ב לריך להם או לאו :

מרים שגזא להרץ כל זה, נביא

דברי המהרש"א כאן שכתב

מחוס דרלה התלמודא לסיים בדבר

טוב, לכן אחר מילת "דקפדי" (שמדה

זו איננה טובה) מסיים במילת

"הוא" המורה על שמות הוי' כו',

אך בעינינו יפלא איך מדוע לריך

הגמרא לסיים במילת קפיד ולהוסיף

שם "הוא", הלא הי' אפשר לסיים

בהיפך, ולומר, כשית וחזון באחרא

דקפדי, יש בהם מחסו גזל, ואי לא

קפדי אין בהם מחסו גזל :

ורבן ג"ל כדי שלא יקשה בעינינו

קושיא זו, מדוע מסיים הגמ'

במילת קפיד שהוא מדה רעה, לכן

הוסיף רש"י לספר לנו הטעם מדוע

הם מקפידים? וא"כ שפיר קא

קפדי, וברין הם מקפידים. אך בטח

נבא לבאר זה מזכיר, איזה פסוקים

מראש פ' פנחס, [עם בלורינו מספרנו

בית היין ח"א דרשה יודן] והוא,

וידבר ה' אל משה לאמר, פנחס בן

אזעזר בן אהרן הכהן השיב

את חמתי מעל ב"י וגו', רבן

אמור הגני נותן לו את בריתי

ששום, והנה מדוע יספר לנו כאן

יחסו של פנחס, אמרו בתלמודא

(סנהדרין ס"ב), לפי שהיו השבטים מבזין

אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם

אבי אמו עגלים לעז, יהרג נשיא

שבט מ'שראל, לפיכך בא הכתוב

ויחסו אחר אהרן, ואם אמנם שכל

דבריהם אמת, נראה לנו עוד דרך

נכחה לבא אל שער המלך בעה"י,

והיא כאשר נתקור להבין מדוע באמת

התעוררה בלב פנחס חמת מות

להשחית נשיא שבט מ'שראל, ולא ידע

רחם, טרם קרא לזמרי לשלוט, והורה

דרך חשובה לכן השוכב בנחת ובנעימות,

כמו שה' זקנו אהרן עושה, הוא הי'

אובד שלום ורודף שלום, ובמתק

שפתיו רבים השיב מעון, וכמו שמספר

לנו החזק מלאכי (כ"ו) :

אמנם לדעתי הדבר פשוט, והוא

באשר שכל פעולות אהרן

להשיב החוטאים לאזניהם שבשמים,

הי' טרם שילא הקלף מאת ה', לכן

לקח עמם דברים, ודבר אהם משפט,

ולבו הי' נכון ובטוח שאם גם לא

יועילו דבריו, לכל הפחות, לא ילא

מזה שום רעה לאדם, אך במעשה

זמרי שכבר הי' ילא הקלף והחל

הקלף, לכן לוא גם אם היה כח בשפתיו

להטות'

דברים, ולבלות זמן מה באשר שהוא הישיב חמתי טעל ב"י, שכבר החל הגנף, וע"י פעולתו לא בליתי את ב"י בקנאותי. אך למען שלא יהי' זכרו וגפסד ע"י קרובי הנדקרים, שיערימו סוד לקחת נפשו, לכן אני מבטיחו ישהנני נותן לו את ברייתי יש"רם, ועיין עוד לעיל שם מה שביארנו בזה דברי רבינו רש"י במס' (אגדהוין קי"ג) מש"כ על הא דגרסינן התם דרש ר' יוחי בלפורי אבא אליהו קפדן היי :

היוצא מדברינו, שאף אם אמנם שההקפדה היא מדה מגונה במילי דשמיא, עכ"ז גמלא יולא מן הכלל מקיס שראוי ונכון להקפיד, כן וכן במילי דממונא דאף אם להקפיד על דבר פחות הערך היא מדה רעה, ובאופן דאמרין (בי"ב) בזה נהנה וזה לא חסר, כופין אותו על מדת סדום, אך אם בעל החפץ לריך לאותו דבר, בטח שיוכל להקפיד, ושליו קידמא לשל כל אדם, ואחרי הקדמות האלו יולא לנו לאור דברי רש"י, מדוע שמספר לנו למה שבי מחא מחסיא מקפידים, והוא שלא יפלא בעינינו (א) מדוע הוסיף התלמודא לספר שמחא מחסיא אחרא דקפדי הוא ? (ב) מדוע מסיים התלמודא במילי דהקפדה שהיא מדה רעה ? ע"ז בא רש"י לספר לנו סבת הקפדה, והוא יען שלריכס הכשות והחזיו לבהמות שלהם, לכן אם הי' התלמודא מסיים סתם, באחרא דקפדי יש בהם משום גזל, ואם לא קפדי אין בהם משום גזל, הו"א דהרשות נחונה לכל אדם

להעמותו לתשובה אחר אומר ודברים הרבה, הנה בין כה וכה יפול עם רב מישראל, לכן חגר חרבו על ירך גבור, ויקח רומח בידו, ויכהו פעם אחת, ויבער הרשעה ברנע :

אך ע"ז נחשורה חמה עזה עליו, ותחת שכל בית ישראל אהבו לאהרן זקנו—כאשר העיד עליו הכתוב (בסדר כ' כ"ט) ויראו כל העדה כי גוע אהרן, ויבכו את אהרן בל בית ישראל, ופירש"י האנשים והנשים, לפי שהי' אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה, ובין איש לאשתו—הנה כל קרובי המוכה לקחת את נפש פנחס וזממו, ויבזוהו עוד לאמר הראיתם בן פוטי זה כו', לכן למען שלא ירע בעיניו, ולא יפחד מפני שונאיו, בא הקב"ה והבטיח לו על השלום :

ובדברינו אלו יפחדו לנו דברי אלקים יי"ס מדוע

הקדים ליחוס פנחס, קודם שהבטיחו לשכר טוב השמור לו בעד מפעלו הטוב, והוא, להלמדק מעשה פנחס בעיני העם, אשר התפלאו ושאלו, הלא הוא פנחס בן אצלעזר בן אהרן הבהן ילא מחללי איש נעלה אשר אהב שלום ורדף שלום ומקרבן לתורה, ומדוע בן בנו לקח רמח בידו ללחוס מלחמות ה' לזאות, ולא הלך בדרך זקנו ? הלא טוב טוב היה לדבר את אויבו בשער, אולי יטה למוסר אזנו לשוב אל על, ועוד יקנה ע"ז רעים רבים, ע"ז בא הכתוב להשיב אל השואל ולאמר לו, כי בשום אופן לא הי' אפשר לו לקחת עמו

סיום בית העמק למס' ב"ק בה

אדם להקפיד גם אם אינו לריך לכך, לכן מסיים התלמודא בבני מחא מחסיה לדוגמא על איזה אופן שיכול להקפיד, והוא דוקא אם הוא לריך לכך, ואם לא, בטלה דעתו אלל כל אדם, אדם רוב העולם אינם מקפידים, והמקפיד לא הוי הקפדתו קפידה, וכפירש"י לעיל במתניתין ד"ה הכובס, והקפדה על אופן זה לא הוי מדה רעה, ושפיר סיים התלמודא בזה :

מאמר י"א

סיום למס' ב"מ

אליבא דר"מ מאחר שהוא סבר דלא שדיין נופו בחר עיקרו :

אך לפי תירוך התלמודא שם על הא דפרכין ובראשרוש לא פליגי ממחניטין דידן, ומחריטין החס דקתני טעמא, אמר ר"מ מה אם ירצה עליון ליטול את עפרו אין כאן ירק, אמר ר"י אם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק א"ש, דא"ל דרבא יתכן דבאמת בעלמא כו"ע כוותי' ס"ל דלא שדיין נופו בחר עיקרו, והבא היינו טעמא דר"מ, מפני שאם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק, אך איכ קשה למה ליה לר"י לאמר הטעם דלכן הוא של התחתון מפני שאם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק, מאחר דבכל מקום הדין כן דלא שדיין נופו בחר עיקרו, ואפשר דחדא ועוד קאמר ל"י לר"מ, חדא דלא שדיין נופו בחר עיקרו בכ"מ, ועוד שאם ירצה התחתון למלאות את גנתו עפר אין כאן ירק :

אך לפ"י קשה, מנ"ל התלמודא לומר דאזדי לטעמיהו, דלר"מ היולא מן השרשים ומן הגזע הרי אלו של בעל

גרסינן בשילהי דמסכתן דף ק"ח: במתניתין שתי

גנוח זו למעלה מזו והירק ביניהם, ר"מ אומר של עליון, ר' יהודה אומר של תחתון, אמר ר"מ אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק, אמר ר"י אם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק כו' :

גמרא אמר רבא בעיקרו כו"ע

לא פליגי דעליון הוי, כי פליגי בטופו, ר"מ סבר שדי נופו בחר עיקרו, ור"י סבר לא אמרינן שדי נופו בחר עיקרו, ואזדא לטעמיהו כו' עד סוף הענין. וקשה לי דהא אימא בהמביא תנינא (גיטין ב"ב) פלוגתא דאב"י ורבא בעלין נקוב העומד בארץ ונופו בחו"ל, אב"י אמר בחר נקבו אזלינן, ורבא אמר בחר נופו אזלינן, וא"כ אב"י כר"מ ורבא כר"י, ואמאי לא פריך התלמודא שם לימא כהנאי ?

ויותר קשה מזה לרבא, דהא הוא

גופי' קאמר הבא בעיקרו כו"ע לא פליגי דעליון הוי, כי פליגי בטופו, ר"מ סבר שדי נופו בחר עיקרו כו', איכ איכא יתכן נפשו

דסבר דאינו חייב משום דלא שדינן
נופו בחר עיקרו, וא"כ עדיין קשה
לימא כחנאי? אבל באמת לפי הנרכותא
מהלמודא דלקמן א"ש, דרבא מתרץ
דכו"ע כוותי' סבירי דלא שדינן נופו
בחר עיקרו, והתם היינו טעמא דר"מ
משום איסורא, ומפני מניעת הריוח
אזלינן לחומרא וחייב בערלה, אבל
במעשר דליפק מיני' ממונא אפשר
דגם ר"מ סבר דלא שדינן נופו בחר
עיקרו ופטור מן המעשר:

ורבן לא פריך ג"כ התלמודא דהתם
ממתניתין דערלה משום דאפשר
לחלק כמ"ש, וסברא פשוטה היא:

אך זה קשה, מדוע פסקין לדינא
כר"ש דמתניתין, כל שהעליון יכול
לפשוט ידיו וליטול הרי אלו שלו,
והשאר של תחתון, ומשמע שמטעם
ספק הלכה כמי, כר"מ או כר"י, הכריע
בניהם ע"ד זה, הרי משנה מפורשת
היא בראש מסיכתן שנים ארצות
בטלית, זה אומר אני מלאכה וזה
אומר אני מלאכה כו' יתלוקו, מטעם
דממון המוטל בספק חולקין:

ונ"ל דמטעם זה כתב רש"י דיוקא
אוחזין דשניהם מוחזקין בה,
ואין לזה כח יותר מזה, דאילו הי'
ביד אחד לבדו הוי אידך המוליא
מחבירו ועליו להביא רא"י בעדים שהוא
שלו, ולכן סבר ר"ש דכל מה שיכול
לפשוט ידיו וליטול הרי הוא כמוחזק,
וכיון שאין חבירו יכול להביא עדים
להוליא מידו, לכן הרי הוא שלו:

אבר קשה מראש מתניתין (יב"ב)
דמשמע משם דאף גס אם אחד
יכול לפשוט ידיו וליטול, מ"מ אינו
מוליא

בעל הקרקע, כו', הא איכא למימר דהכא
היינו טעמא דר"מ, מפני שאם ירלה
ליקח את עפרו אין כאן ירק, וההיפך
לר"י. ואפשר שמטעם זה מחק
הרש"ל, ואזרו לטעמייהו. אבל עדיין
קשה מאחר דחזינן דפליגי ר"מ ור"י
גם גבי מו"מ בכה"ג, ושם ליכא
טעמא שאם ירלה הלה ליקח את
עפרו אין כאן ירק כו', ואפ"ה אמר
ר"מ דהיולא מן הגזע ומן השרשים
של בעל הקרקע, ע"כ ל"ל דגם
בעלמא סבר ר"מ דשדינן נופו בחר
עיקרו, א"כ קושייתנו במקומה עומדת
לימא דאב"י ורבא כחנאי?

אך לפמ"ש התוס' ולקצו ק"ם
ע"א) בד"ה ותיא, אין כאן
קושיא כלל, דנוכל לומר דבאמת סבר
ר"מ בעלמא דלא שדינן נופו בחר
עיקרו כרבא, והכא היינו טעמיה
דסבר שכל היולא מן הגזע ומן
השרשין הרי הן של בעל הקרקע,
מטעם שהרי עומד באזרו של בעל
הקרקע, וגם יונק מן הקרקע, ועוד
שלא הי' בדעת המוכר למכור אלא
זה האילן שהי' כעין שמכר, אבל לא
אילן חדש שעתיד ללאת מן הגזע, דלא
חשיב כאילן ענמו הענפים המוחדשים,
אלא נחשב כאילן אחר, ואפשר
דמשו"ה לא פריך התלמודא שם מב"יתא
דהיא כמו דפריך ממתניתין, משום
דסברא פשוטה היא, ואין כאן קושיא
כלל, וכמ"ש:

אך עדיין קשה מהא מתניתין
דערלה, דגם שם נחלקו ר"מ
ור"י, ור"מ דסבר דחייב בערלה בטח
מטעם דשדי נופו בחר עיקרו, ור"י

לזה, דהחם כיון שמחלה שניה יכולין לעכב זה על זה, (דבחר שאלין זה דין חלוקה מיירי) בטח דמהולאת שניהם נחרלו לבנות, ושניהם נגאו, לפיכך אם נפל הכותל, חנן סהדי שהאבנים והעפר של שניהם הם, ומה יועיל לו חזקת חזירו להחזיק האבנים והעפר משל חזירו, אבל הכא אפשר דבאמת הכל הוא של עליון ע"י שראוין מהיכן ירק זה חי, לכן כל מה שהעליון יכול לפשוט ידיו וליטול, הרי הוא כמחזק, ואין כח לחזירו להוליא מידו ע"י טענת אסירלה למלאות את גנתו עפר אין כאן ירק"

מוליא מחזקת השותפות, והרי הוא של שניהם, דגרסינן ההם, השותפין שרלו לעשות מחילה בחצר, בוגין את הכותל באמצע, כו', לפיכך אם נפל הכותל, המקום והאבנים של שניהם, ופריך התלמודא (סו. ד.) פשיטא? ומשינן, לא לריכא דנפל לרשותא דחד מינייהו, אי נמי דפניגהו חד לרשותא דידיה, מ"ד נהוי אידך המוליא מחזירו עליו הרא"י קמ"ל, איכא הכא נמי גס אם אחד יכול לפשוט ידיו וליטול אמהי הוא שלו, למחזיקיהו יאה, לזה כזה?
אמנם כאשר נע"ן בזה, נראה דלא קשה מיד, דאין רומין זה

מאמר י"ב

סיום למס' ב"ב

לנע"ן סופה בתחלתה, ולחבר סוף המסכת עם התחלת מסכת סנהדרין אשר החלטנו בעה"י :

דומה במעי אמו כו', והוי יודע שהקב"ה טהור, ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בכ טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה מוטב, ואם לאו הריני נוטלה ממך, כו', משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ כו' :
ואיתא בתלמודא (ברכות כ"ח :) כשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אל רבינו כו' מפני מה אתם בוכים? אמר להם אילו לפני מלך בוד היו מוליכין אותי כו', ועכשיו שמוליכין אותי לפני

גרסינן במשנה אחרונה דמס' ב"ב, ערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין, מעסה וכל לפני ר' ישמעאל ואמר גובה מנכסים בני חורין, אמר ליה בן גנם אינו גובה לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין, אל למה? א"ל הרי החונק את אחד בשוק, ומצאו חבירו, וא"ל הנח לו ואני אתן לך פטור, שלא על אמונתו הצורו כו' :

איתא במס' (נה"ל :) דרש ר' שמלאי, למה הולד

באמת רק באדם שהוא פחות הערך, ולכן נקרא בשם אדם להראות שפלותו, וכדאמרינן (סוטה ה') אד"ם, איפר ד"ם מ"רה, אבל להלדיק בטח שטוב טוב לו שנברא יותר משלא נברא, וזבין לו לאדם שלא בפניו, כי בהעדרו לא היה מגיע לשום שכר ותענוג עוה"ב, לכן אם גם צבריות העולם המאזנים נשאו יחד, לברא את העולם עבור הלדיקים או שלא לברא על ידי הרשעים, עם כל זה כבש לקף של הלדיקים, והפליג דרכן של רשעים וברא את העולם. וכן הוא במדרש

(רבה בראשית ח' ד') אמר ר' ברכיה בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדה"ר, ראה לדיקים ורשעים יולאים ממנו, אמר אם אני בורא אותם רשעים יולאים ממנו, ואם לא אברא אותם היאך לדיקים יולאים ממנו? מה עשה הקב"ה הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו וסחף מדת רחמים ובראו, ה"ד כ"יודע"ה דרך לדיקים, ודרך רשעים תאבד:

והטעם שהפליג דרכן של רשעים מפני הלדיקים, תבין על

ידי ספור התלמודא דמס' וע"ז נ"ד) שאלו הוקנים ברומי אם אין רלונו (של הקב"ה) בע"ז למה אינו מצטלה? אמרו להן, אילו לדבר שאין לורך לעולם היו עובדין, היה מצטלו, הרי הם עובדים לחמה וללכנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולמו מפני השוטים? אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו עתידים לתן את הדין. כן וכן בגידן לידן, כי אם לא היה נברא שום לדיק, בטח

לפני ממה"מ הקב"ה ולא אבכה? ואמרינן במס' (עירובין י"ג) ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא.

והנה לכאורה לריכין אנו לתת לב ולהבין מפעלות חמים דעים,

מדוע יענש האדם אחר שגוע ונאסף אל עמיו, על אשר לא שמר את נשמתו בטוהרה, אם לא היה רלון האדט מסכים לפעולתו טרם שנברא, ולא רלה להבראות? והדבר הזה דומה ממש לאדם המשליך חפץ יקר ברשות חבירו שיסמור, ואז אם הנפקד לא יתהלל בשמירתו, הנה בלדק יוכל המפקיד לשוב וליקח פקדונו, אך היחכן שיענש אותו על שלא שמר את החפץ? ואם נמנו וגמרו שנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ואעפ"כ הוא נברא שלא ברלונו, אי"כ אם לא שמר את נשמתו בטוהרה, ישוב ויקח אותה, אך מדוע יענש במרומים? ומדוע בכה ריב"ז ופחד מאימת הדין, פן יענשו אותו במרומים?

ועוד לריכין להבין אם טוב היה ממנו ההעדר, מדוע באמת ברא הקב"ה את האדם?

אמינם כאשר נעמיק בדברי חז"ל עלינו לתת לב להבין, מדוע שדקדקו בלשונם ואמרו "נוח לו לאדם דוקא?"

ונראה ל"י באשר שמחלקותם

סיום בית העמק למס' ב"ב כמ

אך עדיין קשה מדוע יתחייב הגוף מדין ערב, הלא כל הנשמות מושבעין ועומדין מהר סיני לקיים מצוות ה', כמ"ס (דברים כ"ב י"ג י"ד) ולא אחתם לבד אלא כולם יחד? הלא את אשר ישנו פה וגו', ואת אשר איננו פה עמנו וגו', וכדאיתא (שבועות ל"ט). ועיין שם במהרש"א שכתב לענין שבועה דהר סיני מיימי לה הכא דנשמותיהם הטהורים היו שם כשהשבעים, א"כ בשלמא הנשמות שהיו אז במעמד הר סיני שפיר חלה עליהם השבועה, אבל היחזק שחול השבועה על הגופים שלא היו אז בעולם עוררה?

ואפשר דמטעם זה משביעין אותם עוד, בשעה שגוף שהגוף נולד [טרם שילא לאויר העולם] "הרי צדיק יאמץ תהא רשע", וכדאיתא בתלמודא דנדה (סז):

אבל עדיין עוד קשה, מדוע תהי חלה השבועה שמשיעין להגוף אלפי שנים אחר מעמד הר סיני, ומחייבין ליה מדין ערב, שאם גם קבל על עצמו טרם שילא לאויר העולם שיהיה לדיק, מ"מ הוא דומה ממש לערב היולא לאחר חיתום שערות, והרי החונק את אחד בשוק ומלאו חבירו ואמר לו הנח לו ואני אתן לך דפטור שלא על אמונתו הלוהו, ואם בכל זאת הגוף יענש ע"כ ליל דגם באופן זה חייב, והוא דלא כבן ננס, א"כ קשה מדוע פסקינן להלכה כבן ננס?

ואגב עלינו לבאר מה דפסקינן במשנתנו

בטח שהקב"ה לא היה ברא את העולם, כיון שבהעדרה היה טיב לכלם, אך יען שעל ידי הבריאה יבראו ג"כ לדיקים ומשרתים עושי רצונו, אשר להם הבריאה תועלת וטובה שאין למעלה הימנה, יעדר העולם מפני שוטים האלו?

ואם נשאל עוד הלא הקב"ה יודע העמידות, ולא יפלא מעיניו מי יהיה לדיק ומי רשע? אי"כ יברא רק הדיקים ולא הרשעים? הלא כבר אמרו, שהידיעה אינה מבטלת הבחירה, ואילו צדיק ורשע לא קאמר (נדה ס"ו): לכן בלדק כלם נבראו:

ומעתה נחזור לעניננו, הן אמנם שנלדק ברא את האדם, ולדיק הוא אם ישוב ליקח פקדונו מהאדם אם לא ישמרה בטהרה, אך מדוע עוד יענש הגוף במרומים? וכדאיתא (סנהדרין צ"א) שהקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. ונראה לי שגישה הגוף בעולם העליון הוא מטעם ערבות. באשר שהגוף ערב בעד הנשמה טרם שילא לאויר העולם שחמלא תפקידה (ועיין בעיין יעקב שם בסנהדרין ד"ה ונשמה אומרת גוף חטא). לכן אם אין להנשמה לסלק החוב בעוה"ז, באשר שהעונש בעוה"ז וגם המיתה הם קלי ערך נגד פנימת הנשמה הקדושה על ידי מעשיו הרעים, לכן יבאו ב"ד של מעלה ויגבו מן הגוף בעולם העליון, ועל זה בכה ריב"ז ואמר אלו לפני מלך בור' היו מוליכין אותי כו', ועכשיו שמוליכין אותי לפני משה"מ הקב"ה ולא אבכה?

ועתה נחנה ראש ונחזור לעניננו, דאס גוף האדם יענש בעולם העליון על עונותיו, מוכח מזה דגם ערב היולא לאחר חיתום שטרות חייב, איכ מדוע פסקין כבן נגס דעצור?

וְנִיִּי דאמרינן במסכת (אבות ס"ד משנה ב"ב) ואל יבטיחך ילך שהשאל בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נולד כו', ועל כרחך אתה מת כו', ואם מה בעל כרחו, איכ דומה ממש למי שמשתעבד נפשו בשעת מתן מעוט מרצונו הטוב, מפני שהגוף מהיירא פן לא ילוה לו הקב"ה את נשמתו שנית, אחר שיחזיר לו את נשיו בלילה, לכן בכל ערב וערב יערב בעד נפשו שאם הקב"ה יחזירנה לו צבקר, ישוב לו בערב הבא נשמה טהורה כמו שנתנה לו, ואם בע"כ הוא מת, בע"כ הוא עתיד ליתן דין וחשבון, אם הגוף לא ישמור את הגשמה בטהרה, ובהא אפילו בן נגס מודה:

אך על זה עוד לבי דוי, הלא אמרו חז"ל (קדושין י"ג) **שלישה שותפין באדם, הקב"ה ואביו ואמו, ואמרינן** (רי"ט בסכתו) **השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצרה, בונין את הכותל באמצע, ומוקמין** (שם דף ג') **דמשנתנו כשאין בה דין חלוקה, והוא דרצוי, ואיכ האדם הדומה ממש לאחר שאין בה דין חלוקה, דאם הקב"ה יטול חלקו (פי' נשמתו) אזי אין עוד תועלת לאביו ולאמו מהגוף לבד, וכדמסיק התלמודא (נדה ל"א), וביין שהגיע**

במשנתו, הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקלוע בתורה יותר מהן, וכן כמעין הנובע, איכ מדוע ידון דיני ממונות ביחדי? דהא אמרינן (לעיל ה' : ס"ד) דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחדי, אמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחדי כו', ובדיני נפשות כח"כ, אל יחסר המזג?"

ועוד הלא במקום שלריכין יותר חכמה מהראוי שהדיינים יתחבמו יותר, וכדאמר ר' חמא בר חנינא (תענית י"ז) מאי דכתיב ברזל ברזל יחד? לומר לך מה ברזל זה, אחד מחדד את חברו, אף שני ת"ח מחדרין זה את זה בהלכה כו' עי"ש:

ונראה לי דהיא הנוטת דלכן דן דיני ממונות — אם הוא מומחה לרבים — ביחדי, יען שאז יתחכם יותר להעמיד הדין על צוריה, דאמרינן (שם בבבא דרין י"ז) רב הונא כי הוה אחי דינא לקמיה מכניה ומייתי עשרה רבנן מבי רב, אמר כי היכי דלימטיי שיבא מכשורי, וכן רב אשי. ולכן כל כמה שיהיו יותר הדיינין יהי' לכל אחד יותר על מי לסמוך, יען שגם בטעותם לא יבא לכל אחד רק שיבא מכשורי, אבל לא כן בדיני ממונות, אם הוא דן יחדי ויטעה, אזי כל האשם תלוי רק בו, לכן יתחזק ויתחכם בכל מיני תחבולות והסתבמות להוציא הדין לאמתה של תורה, ולכן הרואה להחכים יעסוק בדיני ממונות:

איזה חועלת יהיה באריכת ימיו יותר, לכן גם ע"פ דרין לא יוכלו אביו ואמו לעכב לבלי להמית אותו, ולבלי לחלק בלי רלוס :

ואם יקשה לך, הא תינח ברשע, אבל בלדיק מאי איכא למימר? הלא הוא יוסיף אומץ בעבודת הבורא, וחדשים לבקרים ירבה אמונתו, ומדוע כמקרה הרשע יקרה ג"כ להלדיק, הגה גם הוא ימות, וישוב אל העפר כשהיה?

אבל באמת גם זה אינו קושיא כלל, דליחא במדרש (תנחומא ס' י"ג ד"ו) מתיבין של ישראל אינן מתים, מפני שבזכותן החיים עומדין כו', מה הקב"ה עושה, מראה להן מתן שכרן, כדי שיתבעו מיתה בפיהן, ואם הלדיקים יתבעו מיתה בפיהן, לכן אם גם אמוס שאין בו דין חלוקה, מ"מ אם שניהם רולין אמרינן (לעיל שם) חולקין ובוגינן את הבורא באמצע :

ומעתה תראה שבין אם האדם הוא לנשמתו שומר, ובין אם הוא לנשמתו ערב, ובין אם הוא שותף להקב"ה בצריאה האדם, עם כל זה לדיק הוא ה' בכל דרכיו, בזה שנוטל את נשמתו, ואם אמוס שבע"כ הוא נולד, אבל בע"כ הוא גם מת, ואם שבע"כ הוא מת, לכן בע"כ הוא ג"כ עמיד לקן דין וחשבון, וכאשר ימית אותו בדין, כן ימית אותו ברחמים רבים, ויחזיר נשמות לפגרים מתים :

שהגיע זמנו ליפטר מן העולם, הקב"ה נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניו. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי פוין מילחא ושדי בשרא לכרבא, (השלך המלח מן הבשר, ושוב אינו ראוי אלא לכלבים, כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימה, כיון שהלכה אז מסרית הגוף, רש"י) וא"כ איך יקח הקב"ה חלקו (הנשמה) וחלק בלי רלון השוהפס (הם אביו ואמו בעלי החומר) שאינם רלוים במיתה? והוא דומה ממש לשנים שבנו בית בשותפות, אחד נתן החמר, ואחד הלבנים, היתכן לאחר שיוגמר הבנין, יאמר בעל הלבנים לבעל החמר, בא וגחלק מן לי לבני וטול לך החמר?

אבל באמת אין זה קושיא, דזיל בחר טעמא, דמה טעם בחר שאלן זה דין חלוקה לא יוכל אחד לכפות את חבירו לחלוק, יען שער עכשיו היה ראוי להשתמש לשניהם, וכשיחלוקו אז ישאר לכל אחד רק חלק קטן שלא יהיה ראוי להשתמש בו, אבל אם גם טרם שחלקו לא היה ראוי להשתמש, כגון שאחד קלקל החמר וחפר בו בורות שיחין ומערות, אז בעת שהשי יוכל לכפות להמקלקל לחלק, כי מה יתן ומה יוסיף לו הטענה, שאם נחלק לא יהיה ראוי עוד להשתמש, מאחר שגם עתה אין ראוי להשתמש בו :

כן וכן הוא ממש באדם שכל זמן שהוא בחיים חיותו יוסיף עון עלי חטאת, ורק רע הוא כל היום, אי"כ

מאמר י"ג

סיום למס' סנהדרין

ורבאר זה נקדים תחלה להבין דברי חכמים וחידושים,

מדוע שאמרו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב? ונבאר זה ע"פ דברי חז"ל שאמרו (עירובין נ"ד.) ח"ל שמואל לרב יהודה שינא חטוף ואכול חטוף ואישתי, דעלמא דאזלינן מיניה בהלולא דמי (ובע"י הגירסא כבי הלולי דמי), ר"ל כאשר נראה שנשמחת הלולי שבעל השמחה מושיב הקרואים לפי כבודם, הרב בראש, והדיין לימיו, והפרנס לשמאלו, וכן פוחת והולך לפי ערך יחוסם כשרוגס ועשרם, עד כי בקצה השלחן השנית ישבו רק הפחותים ודלי העם, וכאשר ישא משאות מאת פניו, אז משור כשב אז עז אשר יחלק יביא חלק גדול להגדול, ולהקטן חלק קטן (*). והנה העני אשר גם לו הרגש כהרב אז כהדיין, יכוסה פניו כלימה ויהבייש להרים ראשו ע"י העדר הכבוד. כן לעוה"ב, כאשר יחלק הקב"ה מרב טוב הלפון ללדיקים, לא יחלק לחלקים שוים, רק יתן לכל לדיק ולדיק חלק לפי ערך הסודה והמע"ט, אשר אסף בידו בחיים חיותו, ולפי שא"א בשום

אופן

גרסינן בשלהי מסכת סנהדרין, ב"ר זמן שהרשעים

בעולם, חרון אף בעולם, כו'. מאן רשעים? אמר רב יוסף גנבי, ויש לדקדק, הרי חנן בריש פרקין "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב", וגמרינן מהכתוב שנאמר ועמך כלם צדיקים, וא"כ מוכח מזה דלרשעים אין להם חלק לעוה"ב, ח"כ פליאה דעת ממני, מדוע לא חשב בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב שמחשב והולך אח"כ גם גנבי? :

ונזכיר עוד קושיא החוס'

(בכתובות ב' הנושא) שהקשו על הא דאמרינן שם נפק ב"ק ואמר כל דהוה באשכבתי דרבי מזומן לחיי עוה"ב, הא אמרינן הכא דכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ומאי רבותיה בהנך דהוה באשכבתי דרבי? ומירלו שם דכל היכי דאמרינן מזומן לחיי עוה"ב, היינו בלא דין ובלא יסורים עכ"ל, דהכי אמרינן במס' (ברכות ה') שלש מחנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנו אלא ע"י יסורים, תורה, וארץ ישראל, ועוה"ב :

(*) ובארתי בזה בדרך הלצה מאמר דרב נתן בר אבא אמר רב בתלמודא (ביצה ל"ב.) כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדיו, כי אם הוא מצפה לשלחן אחרים בטח הוא עני ובעה"כ יתן לו מקום בקצה השלחן, ואז כאשר תהי' למשל בראש השלחן רבע לאחד, אז תהי' בקצה השלחן, רבע על ששה אז על שמונה (ר"ל בעת שיחלק בעה"כ להיושבים בראש השלחן למשל תרנגולת אחת לר' חלקים, ומניע רבע לכל אחד, אז יחלק לאלו היושבים בקצה השלחן רבע על ששה אז על שמונה) :

סיום בית העמק למס' סנהדרין לא

אופן שימלאין בעולם שני לדיקים או שני ת"ח במשקל שוה, באופן לדקתם ומעשיהם, בערך למודם וזמן למודם, בהרחקה מהענוגם ובמסירת נפשם לקיים מצות ה', לכן לא יזויר ג"כ ששינו שני לדיקים או שני ת"ח, חלקים שוים בעולם הנלחי, כי כל מעשי בני האדם וכל מחשבותם הטובות ילורף לחשבון גדול ומשכורהם תהיה שלמה :

ובל דברינו אלו תמצא נכללים בדברי ר' יוחנן בתלמודא (ביב"ע) שאמר "עתיד הקב"ה לעשות שבע חפות לכל לדיק ולדיק" כו', כי על כל כבוד חפה מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חפה לפי כבודו כו', ואש בחופה למה? ח"ר חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו (פי' מרוב בושא וכלימה, יבער כאש בקרביו, עד שכל אחד נכוה מכבוד חופתו של חבירו), הוי לה לאותה בושא, הוי לה לאותה כלימה (ועיין שם במפרשי האגדה) :

ורנה גם הענוג בדיון, ומשפט הקסה, ואורך זמן הענוג, ואופן הענוג, ח"א בשום אופן להחלק בין החוטאים לחלקים שוים, יען כי לפי ערך עותתם ישולם עונשם, וח"א בשום אופן שימלאין שני ב"א שהשחיתו והתעיצו באופן שוה, בדעה שוה, ובמקרה שוה, לכן זה נדון יום או

ימים בעונש זה, וזה בעונש אחר, זה נדון ירח ימים או עשור במכאובים אלו, וזה במכאובים אחרים, ולפעמים יארך עונש החוטא גם עד שנים עשר ירחים, והוא משפט הרשעים בגיהנם (עדות סוף פ"ב), מלבד אלו המעטים היוצאים מן הכלל שנדונים לדור דורים, ויהיו לדראון עולם :

נמצא דגם הרשעים אחר אשר יקבלו העונשים בעד מעשיהם הרעים, יהיה להם חלק לעוה"ב בעד מעשיהם הטובים, כי אחר שיקבלו את דינם לדיקים הם (*), לכן ח"א לחשב להגנבים בשום אופן בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב :

ואחרי ההקדמות אלו ממילא יתורן ג"כ קושיא ההוב' שהקשו בכחובות מאי רבותיה מאלו שהיו באשכנזיה דרבי שמזומנים לעוה"ב, הלא לכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, הנה הב"ק לא אמרה שיהי' להם חלק לעוה"ב, רק שמזומנין לעוה"ב, וא"כ היתרין הזה להם, שכל ישראל אי אפשר שיהיה חלק אחד דומה לחבירו כמש"ל, וא"כ כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו, אבל אלו שהיו באשכנזיה דרבי לכלם יהיה עוה"ב בערך שוה מומלם זה כזה, לכן לא יכוו איש מחופת חבירו, ולא יכלמו איש מחבירו, כי בלשון חלק מוכן לא ראי זה כראי זה, כאשר יחולק בשר לחלקים שח"א

(*) כי אין מדרך הקב"ה לחשב בעוה"ב שכל המצות כנגד הפסד העבירות, שיעטרו אלו את אלו, וכדאיתא במדרש (שוים בתהלים ס"ב י"ג) על הכתוב, וילך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", וזיל יש לך אדם שיש לו עשר מצות ועשר עינות, ואומר לא שכן של מצות, ולא עונשן של עבירות, אלא ילאו אלו כנגד אלו, והקב"ה אינו עושה כן, אלא בתחילה טובה ממנו עונותיו, ואח"כ נותן לו שכרן של מצות.

שאינו ללמס בשום אופן שיהיו כל החלקים במשקל שווה זה כזה בלמס, אבל לאלו שהיו באשכנזיה דרבי, הקב"ה ילמס להם חלקם בעוה"ב זה כזה כחוט השערה:

מאמר י"ד

סיום לסדר נזיקין *

אשר אמרתי לפני קהל גדול בביה"מ קאמדין ס"ט.

סיף מסכת אבות.
ר' חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כו' :
והנה פליאה דעת ממני, דאיתא במסכת (זירובין י"ג) שתי שנים ומחלה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו, נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ומפרש המהרש"א במס' (סכות ב"ג) ד"ה תרי"ג מלות כו' ענין מחלוקתם שם באריכות, והקורר מדבריו הוא לפי שנתן לנו הקב"ה מלוא עשיות ומלות ל"ה, ואילו לא נברא האדם לא היה בו מעשה, וא"כ צבריותו היה לך שכר ולך הפסד, דוודאי שלא היה עבר על הלאוין אם לא היה נברא, והשחא שנברא אפשר שלא יחא יכולת בידו לעמוד

שמרובים

(*) סיום למסכת מכות, תמצא בחלק שלישי, ספר בית ישראל, דרוש ו'.

סיום בית העמק לסדר נזיקין לה

מבלי דעת כל השקלא וטריא מהמחוקקים טרם נחכוה לחק, ומה ראו על ככה, או שהוא מהיר לשמוע בשעה קלה יותר מחביריו, אזי טוב טוב לו, ואין נפ"מ בזה למלך ולמחוקקי החקים, אם היה לומד כל השקלות והטריות, וגם עוד הגה בהם יומם ולילה זמן רב, או לא למד כל השקלות והטריות ולא יגע בהם כלל, רק הוא יודע מלד זכרונו הטוב ושכלו החד, ולכן היחבן שיגיע שער להאדם בעד לימוד החורה, אשר בלעדה אי אפשר לו לדעת איך לקיים גזרות המלך מלכי המלכים, ואיזה הוא מצות עשה, ואיזה הוא ל"ת, ואם ילמוד הרי הוא רק לטובתו ולאשרו, כי בהעדרה פן יחטא ויאשם ויחייב ראשו למלך, ואם הקב"ה הוא משלם שער גם בעד לימוד החורה, הרי אין לך חסד יותר גדול מזה! ויותר מזה, כי גם אם יכול האדם להשיג כל דיני המצות ע"י כללים ודינים הפסוקים בשו"ע, עם כל זה מצוה עליו ללמוד גם השקלות והטריות מהתלמוד (*), ויותר

שמרובים הם הל"ת מהעשין, וא"כ רחוק הוא משכר, וקרוז להפסד? אך טרם שנבא לבאר זה, עלינו להבין דבריהם הקדושים שם, דקשה לנו, ממניפ, אם נמנו וגמרו שנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, איך מדוע ברא הקב"ה לאדם? ואם ברא אותו, בטח שנוח לו 'שנברא, ואיך גמרו לומר שנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא? ובעין זה מקשה ג"כ המהרש"א שם:

אמנם כאשר נתבונן על חסדי ה' הרבים, נראה בעליל שהוא אל אמונה ואין עול בבריאותו, וגם דברי חז"ל לזקו יחדיו, והוא, שאם ילמוד איש למשל חקי המדינה לרעת מצות המלך וכנמוסים מה לעשות ומה למנוע, היחבן כי יבקש שער מהמלך בעד לימודו, הלא הלימוד הוא רק לטובתו, כי אם לא ידע ויאשם אזי מרה תהיה אחריותו, ולכן אם אפשר לו ללמוד כל חקי המדינה ע"י כללים וסימנים בקלור נמרץ, גם

(*) כי לולא כן לא היה מסתיר הקב"ה פרטי המצות תחת מסוה של תנן וקוטין ורמזים וכדומה, ואז לא היה זה אוסר וזה מתיר, ולא היה זה מטמא וזה מטהר, ובדומה, ולכן מצינ שכ"כ היה גדול לימוד התורה שבע"פ בשיני חז"ל, עד שאמרו (ע"ז ל"ה) מאי כי טובים דודיק מיין? כי אחא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע ערבים עלי דברי דודיק (דברי סופרים, רש"י) יותר מיינה של תורה, ובירושלמי (פ"ק דברכות) רבי בא אמר, חדע לך שבדרי סופרים חביבין מדברי תורה, שהרי ר' טרפון אילו לא קרא, לא היה עובר אלא בשעה, וע"י שעבר על דברי בית הלל נחתיב מיתה, ע"ש, ופורץ גדר יבטנו נחש, ר' חנינא אמר חביבין דברי לקנים מדברי נביאים כו', ובמסכת (פסחים פ"ק ע"ש) פס"א) דרש רבא מ"ד ויותר מהמה בני הזהר פשות ספרים הרבה אין קץ, בני הזהר בדברי סופרים יותר מ"ד"ת, שהללו עשה ול"ת, והללו חייב עליהן מיתה, וכן הוא (בבב"ר שה"ש א' י"ח) שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן חביבין דברי סופרים מדברי תורה כו', חנינא בריה דרב אחא כו', אמר, וחמורים מ"ד"ת ונבואה, ולכן מצינ בכמה דוכתי בהש"ס שמסרו נפשם על התורה שבע"פ כספור התלמודא

ויותר מזה, כי כל יותר שהוא כבד לשמוע ומיגע בה, שכרו גדול יותר מזה שהוא מהיר לשמוע ואין מיגע בה, ולכן אמרו (אבות ס"ה ב"ז) **פסם צערא אנרא :**

היוצא מדבריו, שכ"כ הטיב

הקצ"ה עם דריותיו, עד שמשלם להם שכר גם בעד לימוד התורה, וכל מה שהאדם מתמיד ולומד יותר, שכרו יותר, וכדאיתא (ירוש' ס"א י"ד) ר' ברכיה ור' חייל דכפר תחומין, ח"א אפילו כל העולם כולה אינו שוה אפי' לדבר אחד מן התורה וח"א^ט אפילו כל מלותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה:

נמצא שכשם שאם האדם רוצה לקיים המ"ע לר"ך ללמוד

מתחלה פרטי המלות, כן אם לא ירצה לעבור על הל"ת לר"ך ללמוד מקודם הפרטים מהגדרים והס"גים והאזהרות להתרחק מהם, וכיון שכל מלות התורה אינם שווים אפילו לדבר

אחד מן התורה, אי"כ ממילא יש שכר הרבה מלימוד מלות הל"ת שרבים המה מהעשין ומלימוד מלות העשין שמעשים המה, וזהו לדעתי כוונת התלמוד בעירובין ס"ט, שנבנו וגמרו מלד המלות בעלמותם שגורח היה לו לאדם אם לא היה נברא יותר משנברא כמדובר, אך עכשיו שנברא ע"כ ל"ל שנות לו לאדם שנברא יותר משלם נברא, והעצם כדמסיק התלמודא ס"ט, שר"ך לפשפש במעשיו, אם טובים המה או רעים, הנראין לעשין בעיניו אם באמת מלות המה, והנראין ללאוין אם באמת עבירות הנה, מפני שרבות החבולות נכונות ליה"ר לעור בהן עני פקחים, ולס"ף דברי לדיקים, ואמרי לה ימשמש במעשיו, פ"י השמיים הם או רעים, והוא ע"י לימוד התורה שבע"פ, כי בלעזרה מאין יודע, איך לעשות תפילין, ומקום הנחת תפילין ולבד התפילין? וכן

שופר

(יומא ל"ה), מהלל הזקן שפעם אחת לא מצא להזכר הה"י ערפיק לשלם לשומר ביהמ"ד, ועלה ותלה וישב ע"פ הארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפ"י שמע"י ואזעליון, אמרו אותו היום ערב שבת היה, ותקופת שבת ה' וירד עליו בלג מן השמים וכסהו כו', הניו עיניהם וראו דמות אדם בארובה, עלו ומלאו עליו רוס שלש אמות שלג, פרקוהו, והרחילוהו, וסכוהו, והוסיכוהו כנגד המדורה, אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת, ולא לשמוע דברי סופרים בלבד מסרו נפשם, אך גם ללמדם ולפרסמם הפקירו את עצמם, והשליכו את נפשם מנגד, כספור התלמודא (ברכות ס"א) מעשה שגורה מלכות גורה על ישראל, שלג יעסקו בתורה, מה עשה ר' ע הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש, מלאו פסוס בן יהודה א"ל אי אתה מתירא מפני אומה זו? כו', וכספור הנה מצינו גם אלל ר' חנינא בן חרדין (כ"ז י"ז) בהיה מקהיל קהלות ברבים בשעת הגזירה והיה יושב ועוסק בתורה כו', וס"ת מונחת לו בחיקו, פ"י לפרסם ולבארם ולהבינם דברי סופרים מדברי אלקים חיים, דעל התורה שנכתב לבד לא היו צריכין למשר נפשם, דלמדין (יומא ע"ב) אר"י שלשה זרים הם כו', לשל ארון עדיון הוא מבינח, כל הרוצה לישראל יבא וישראל, והרבה כיוצא בהם תמצא ספורים משפירים בש"ס ומדרשים, איך שמסרו נפשם על לימוד התורה שנפיש.

סיום בית העמק פסדר נזיקין לז

סופר מאין יודע לקחת דוקא משל איל, ושלא יהיה נסדק, ושלא יהא מלופה זכב וכדומה, ובהיפך בל"ת לא ידחה שבת גם על פקוח נפש וכדומה. לכן אמר רחב"ע רצה הקב"ה לצבות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, פי' שמה נופא שהרבה להם התורה מהמלכות ולא נתן כללותיהם ופרטיהם בכתב בקלרה, ידעין מזה שרצה הקב"ה לצבות את ישראל, באשר שהקב"ה משלם שכר טוב גם בעד הלימוד, וממילא יהיה השכר בעד לימוד הדתים והסקלית והטריות מהמלכות עשין והל"ת יותר מקיום המלכות בעלמם, וכדברי התלמוד ירושלמי שהבאנו לעיל שכל מלות התורה אינן כיוצא אפי' לד"א מן התורה :

ועוד נ"ל לבאר בדרך קלרה ע"פ דברי (לבוש ההל"ס ב"ח רפ"ח ח"ב) וז"ל, שאלו לחבמה, חוטא מהו עונשו? א"ל חטאים תדוף רעה, שאלו לנביאים חוטא מהו עונשו? א"ל הגשם החוטאת תמות, שאלו לתורה חוטא מהו עונשו? אמרה יביא קרבן, שאלו להקב"ה חוטא מהו עונשו? א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב "טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך", יורה לחטאים דרכי התשובה :

ואמרינן במס' (יבא טו) אמר ריש לקיש, גדולה תשובה

שדוגיות נעשות לו בזכות, אם עשה מאהבה, ולכן לו לא היה חרופה לאדם אשר יעבור על הל"ת, רק היה נידן ביסורים או במיתה או בקרבן (*). אזי באמת היה טוב לו בהעדרו, אך מאחר שהקב"ה על התשובה מראש הצטיינו לתקן בזה את המעוה, ואף גם אם יעבור חלילה על כלל התורה כולה, הנה בידו לרפא אותם, ועוד יותר להפכם לזכיות, לכן בלדק ברא את העולם, וילך בה את האדם (**), וזה שמסיים התלמודא בעירובין שם, ועבשיו שנברא אם עבר על אחת מהן יפישפש במעשיו, פי' יעשה תשובה, ואז יהי' לו זכות ולא עבירה, וזה מה שאמר רחב"ע, רצה הקב"ה לצבות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות בעשין ולאוין, ואז ממנ"פ יוכי' לחיי עוה"ב, דאם לא יעבור על הל"ת ויקיים העשין בוודאי כדאי הוא לו שנברא, ואם גם אם יעבור חלילה על כל התורה כולה, אזי יעשה תשובה ויתפכו כל העבירות לזכיות, ואז ג"כ יהי' כדאי לו שנברא :

ואפשר שג' האמירות בתלמודא דיומא שם, באו והפליגו מעלת התשובה, היפך מדברי החכמה, והנביאים, והתורה, דלעומת דברי החכמה שאמרה חטאים תדרף רעה (פי' יסורין), בא ר' תמא ב"ח ואמר, גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם

(*) כי פן יהפך ויאסס הרבה, עד שעינותיו ירבו משערת ראשו חלילה, אזי לנפן אין די בער, ויתמו אין די עולה (ישע"י פ' ביי).

(**) ואפשר שמעט זה ברא הקב"ה לתשובה קודם שנברא העולם, כדאיתא (פסחים ג"ר) דבהעדר תשובה לא הי' כדאי להעלים להנצחות, ולכן ברא אותה מתחילה.

בא ר"י ואמר גדולה תשובה
שמלכד שמציא חלה ורפואה בנזק
ונפש החוטא, עוד מציא רפואה לכל
העולם כלו משני ישיא מקרבת
את הגאולה, יחינו ה' ויקימנו, ויזכנו
ללמוד וללמד ולקיים את כל דברי
התלמוד באהבה, ויקרבו לימות המשיח,
ולגאולה שלמה במהרה בימינו אמן
ואמן :

לעולם. ולעומת דברי הנביאים
שאמרו נפש החוטאת תמות,
בא ר"ש בר נחמני ואמר גדולה
תשובה שמארכת ימיו ושנותיו
של אדם, ולעומת שאמרה הסורה
יביא קרבן ויתכפר, בא ר"ל ואמר
גדולה תשובה שזדונות נעשו
לו בזכויות, וכ"ש השגות שמייב
עליהם קרבן נעשות כזכויות,
וממילא תלמידי מכלל קרבן, ואמריהם

מאמר מ"ז

סיום למס' חולין

ולקרב סוף דברי התלמודא לתחלת מסכת ברכות, אשר התחלנו.

דכתב רחמנא תשי"ח, הא לאו הכי
הו"א דדמי ? הא עשה וליש הוא,
ואין עשה דוחה ל"ת ועשה ? ומשינן
לא לריכא דעבר וסקלה לאס, דלאו
עבריה, עשה הוא דריכא, ליחי עשה
ולידחי עשה קמ"ל, הניחא למאן דמי
קיימו ולא קיימו, אלא למאן דמי
בעלו ולא בעלו, כמה דלא שחטה לא
עבריה ללאו, וכו' לר' יהודה דאמר
שלח מעיקרא משמע, אפי' עשה נמי
ליכא, אלא אחר מר בר רב אשי,
כגון שנעלה ע"מ לשלח, דלאו ליכא
עשה הוא דריכא, וליחי עשה ולידחי
עשה (קמ"ל), ומאי אולמי' דהאי עשה
מהי עשה ? ס"ד הו"ל ואמר מר גדול
שלום שבין איש לאשתו כו', והאי
מזרע כיון דכמה דלא מזרע חסור
בשהמ"ט כו', קמ"ל :

והנה

חולין קמ"ב במתניתין.
לא יטול אדם אם על בנים
אפי' לטהראת המצורע, ומה
אם מצוה קלה שהיא רק באיסור,
אמרה תורה "למען ייטב לך
והארכת ימים", ק"ו על מצות
המזרות :
וקשה לי מה רבואה היא זו
שאמר שלא יטול אדם
אם על הבנים אפי' לטהר את
המצורע, הא שלוח הקן, עשה ול"ת
הוא, וטהרת מזרע אינו אלא רק
עשה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה ?
אמנם קושיא זו מקשה ר' אבא
בריה דרב יוסף לרב
כהנא (לעיל דף קפ"א). על הא דילף
התלמודא, משלח אפי' מאה פעמים,
תשלח אפי' לדבר מזוה, טעמא

(שבת ד.) אין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו, וא"כ הי' לו לחטא דמחניטין לאחר, לא יטול אדם אם על הבגדים אפי' לטהרת לרעהו, ומדקאמר בהם אפי' לטהר א"ת המלורע, משמע דבשני בני אדם מיירי, ובשני ב"א מאי רבותא היא?

ג) **דמסיק** המחניטין, ומה אם מלוא קלהסיהא כא"ס,

אמרה חורה למטן ייטב לך והארכת ימים, ק"ו על מלות חמורות שבתורה, אי"כ קשה, הא מלות כבוד אור"א היא ממלות החמורות, שהוקשה כבודם לכבוד המקום, למה לה התורה לכתוב אללה למטן יאריכון ימיך ולמטן ייטב לך? (דברים ה' טו.) הא מוראת אב ואם היא ג"כ מלוא חמורה כמו כבוד, כדאמרינן (קדושיו י') ת"ר נאמר כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר כבוד את ה' מהונך השוה הכתוב כבוד אור"א לכבוד המקום, נאמר איש אמו ואביו תיראו, השוה הכתוב מוראת אור"א למוראת המקום, וא"כ עלינו להבין מדוע באמת הבטיח הקב"ה אריכת ימים והטבה רק בכבוד אור"א ולא במורא דמ"ש?!

אמנם לתרץ כל זה עלינו לחזור על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון,

א) קושיא ראשונה שהקשינו דלמה לן קרא דעשה דשלות הקן לא ידחה העשה דטהרת המלורע, הא לא הוי צעידנא? ומאי אפי' דקאמרה משגמנו? אפי' לטהרת המלורע, נ"ל דאפשר לתרץ, דהנה החיס' פסקו (עיין פסקי חוס' ובהים סי' ס"ט) דהיכא דא"א

ורנה הא ניחא דהכתוב תשלח איכא לאוקמי בכה"ג שנטלה ע"מ לשלח, דלאו ליכא וקמ"ל דאע"פ שלא נשאר רק עשה לחוד, וגם גדול השלום מ"ד דתדמי עשה דמלורע לעשה דשלות הקן, אבל כל כמה דלא נטלה עדיין, עשה ול"ת היא, ומאי רבותי' היא דלכתחילה לא יטול לטהרת מלורע, שאינה רק עשה לחוד, אם גם שגדול השלום?

אבל באמת הא דל"ת נדחה מפני עשה איכא מחלוקת הפוסקים, אי מטעם דיחוי, או מטעם הותרה, וכאילו לא הוי ל"ת מטעם, וה"נ היינו אפשר לומר דלטהרת מלורע מותר (מטעם הוהרה), והא דלוחה ההורה על שלות הקן היינו לדבר הרשות אבל לדבר מלוא לא לוחה ההורה כלל ע"ז, והוי כמו שלא נאמרה ע"ז לא עשה ולא העשה, וקמ"ל דאינו כן, דהא דעשה דוחה ל"ת בכל מקום הוא רק מטעם דיחוי, ולכן בשלות הקן דאית ביה עבה ול"ת לא יטול אפי' לטהר את המלורע, מפני שאין עשה ול"ת נדחין מפני עשה בלחוד, אם גם שמלוא רבה היא:

אבל עדיין קשה דבין אי אמרינן דל"ת נדחה מפני עשה או הותרה, מ"מ עכ"פ בעינן צעידנא, ר"ל צעידנא דמקיים העשה נעקר הלאו, והבא מאי צעידנא איכא? דכל כמה שיאחז האם בידו ינטל המ"ע דשלות, ועשה דמלורע אינו בא רק אח"כ כשיערה, ופשיטא שאינו דמי אם גם גדול השלום? ב) קשה הא אמרינן

מלורע משום גדול השלום, א"ל
דבאמה בכה"ג אומרין לו לאדם חטא,
גם כדי שיזכה חבירך:

ויוֹרֵךְ מזה, דהתוספות הקשו שם,
והא הנין (בהשולח גטין ס"א:)

מי שחליו עבד וחליו בן חורין, כופין
את רבו ושופין אוהבו בן חורין, דלישא
שפחה אינו יכול, וגם לישא בן חורין
אינו יכול, ואע"ג דבהאי פרקא אמר
ר' יהודה, כל המשחרר עבדו עובר
בטעיה, דלעולם בהם העבדות, וחזינן
מהבא דאומרים לו לאדם חטא כדי
שיזכה חבירך? וחזירו דשאני הבא,
דפו"ר מלוה רבה היא, ולכן ה"א דגם
לטהרת מלורע, אומרין לו לאדם,
חטא, לעבור על מלוה קלה דשלוח
הקן, כדי שיקיים חבירו מלוה חמורה
דפו"ר, ולכן כחב הכהוב היא השלח,
דאפי' בכה"ג לא, ואפשר דבאמת זה
היא גופיה חירון התלמודא שאמרו
כד"א הואיל ואמר מר גדול השלום
שבין איש לאשהו, והאי מלורע כל
כמה דלא מטהר אסור בטהמ"ט כו',
קמ"ל:

ושאלה שלישית ורביעית שהקשינו
לעיל, מאחר דמסקינן

במתניתין שהקב"ה מזכה באריכות ימים
וכל טוב בעד כל מלוה חמורה, א"כ
מדוע נריך הכתוב לכתוב למען יאריכון
ימך ולמען ייטב לך אלל כבוד או"א?
ומדוע לא הבטיח זה הכתוב ג"כ
אלל מוראת אב ואם? כ"ל דאפשר
לומר, דאמנם כן דשכר מוראת או"א
גדול כשכר כבוד או"א, אך במורא לא
לריכין קרא דידעין ק"ו משלוח הקן,
שהיא רק מלוה קלה, אמר הכתוב
למען

דא"א לקיים העשה, אם לא יעבר
מקודם הל"ת, אז אם גם שאין באין
בבה אחת הוי כעידנא, א"כ גם
הבא נמי איכא למימר כיון שאי
אפשר לטהר את המלורע מבלי לבטל
מקודם הלאו דלא הקח, הוי כבעידנא
וה"א דבאמת דחי, וא"ה דהיכא אסיק
ארעא דלירחי, הלא המלורע יוכל
להמתין עד אשר יודמן לו לפור
אחר? הא קיי"ל מלוה שצאה לידך
אל החמילנה, והטעם שאין אדם
יודע מה יולד יום, ואפשר שאחר
כך לא יוכל לקיים המלוה עוד,
דאליכ מה טעם יש בכלאים בזילות,
ימתין עד שידמן לו טלית אחר, וכיון
שהחירה החורה כלאים בזילות אם
אין לפניו טלית אחרת מזומן לפניו,
וכוא כדי שלא לעכב המלוה, א"כ גם
במלורע א"א לו להמתין עד שידמן
לפניו לפור אחר, משום גדול השלום
והוי כבעידנא וסד"א דדחי, לכן נריך
הכתוב לכתוב השלח דלא דחי, ומדויק
בזה ג"כ לשון דמתניתין דהבא דקאמר,
אפי' לטהר את המלורע, וקושיא

השניה שהקשינו דל"ל קרא? ומאי
אפילו דקאמר, וכי אומרין לו לאדם
חטא בשביל שיזכה חבירך? ג"כ
אפשר לומר שאינו קושיא כלל, דהתם
איירי שישראל הדניק פה בתור
בשוגג בשעת, ואמר רב שילא,
שהחירו לאחרים לרדות קודם
שיבא זה לירי חיוב חטאת, וע"ז
מתקיף רב ששת, וכי אומרים לו
חטא כדי שיזכה חבירך? דגם אם
לא ירד זה הפס, לא יעבור חבירו
עבירה חמורה, אבל הבא לטהרת

אביך, ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, ואמרינן (ספרי ט' עקב כ"ד) רענון להכיר את מי שאמר והיה העולם למוד אגדה, שמתוך כך תכיר את צוראך, ולכן קודם שיכנס האדם לטורקלין וטיבו ללמוד כל התורה שבע"פ, שיבואר בה, כל החקים והמשפטים והמלות, הכתובים בספר חירת אלקים, וכל הגדרים והסיגים אשר גדרו חכמי דור ודור, והוסיפו ג"כ כמה מלות דרבנן, א"כ אפשר

שיסוג אחור ויתרחק נפשו לקבל עליו
עול מלכות שמים הכבד הזה, לכן
פתח רבי משנתו הקב ונקי בקריאת
שמע, להודיע מראש אופן שורש
העבודה המעולה אשר ישתדל האדם
להשיג, והוא שגם היראה המזוה מפי
הגבורה ליראה אותו, ישתדל שתמשך
ממקור אהבה, ר"ל שיגיע ליראה
הרוממות, ואז יהי נקל לו לקיים כל
המלות גם באופן שיעדר ממנו
היראה מלד העונש. וכמו שאמר איוב
גם אם היה מדוכה ביסורים, הן
יקטלני לו איחל (איוב י"ג ט"ז) עד
אנוע לא אסיר תמתי ממני
(שם כ"ז ה'), כי אז! זוכה לדעת שגם
היסורים באו לו מלד אהבה והמה
לטובתו, ולכן דרש רבי יהושע בן
הורקנוס (פסוק ל"ז ו'), לא עבד איוב
את המקום אלא מאהבה, וע"ז
נאמר (משלי ג' י"ב) כי את אשר
יאהב ה' יוכיח, ואמר רבי יוחנן
בן זורי מעיד עלי שמים וארץ
שהרבה פעמים לקה עקיבה בן
יוסף

ורמעה הימנה היא יראה
הרוממות, הבאה לו מלד
אהבה, על ידי הכרת בוראו, וע"ז
נאמר (ירמ' א' כ"ח) **דע את אלוקי**

* וכן הוא בירושלמי (קדושין פ"א ה"ו) על הכתוב למען יאריכו ימיהם אמר ר' אבהו ומה אם דבר שהוא כפריעת בע"ח כתיב ציה למען יאריכו ימיהם ולמען ייטב להם דבר שיש בו חסרון כים וסכנת נפשות לא כל שכן.

מב סיום בית העמק למס' חור'ין

יוסף על ידי, שהייתי קובץ עריו
 לפני ר"ג, וב"ש שהוסיף בו
 אהבה לקיים מה שנאמר כו' הוכח
 לחכם ויאהבך (ערכין ס"ז), וכן ה'
 ר"ע זה עובד את ה' מאהבה עד שגם
 בעת שהוליו אותו להריגה, והיו
 מסרקיין את בשרו במסרקות של ברזל
 קרא קריאת שמע, והיה מיוחד גם
 שמים באהבה (ברכות ס"ז), ואמר
 שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד,
 ר"ל בין שיהנה עמך במדת הרחמים,
 ובין שיהנה עמך במדת הדין, הכל מה'
 אחד וממקור אחד טוב ילאו, ואין
 לנו ח"ו שתי רשויות פועל טוב ופועל
 רע, ולכן חייב אדם לברך על הדעה
 כשם שמברכין על הטובה (שם סדק
 הרואה דף ס'). ולכן כתוב בהורה מיד
 אחר שמע ישראל וי' ואהבת
 את ה' אלקיך, בב' לבבך ובב' נפשך
 נפשך ובב' מאדך, כי בין אם
 נוטל את נפשך ובין אם נוטל את
 ממוןך, הדע שהוא רק לאשרך
 ולהללחך בעוה"ב שהיא כלו טוב,
 הרחמן הוא יגחילנו יום שכלו
 טוב ומנוחה לחיי העולמים
 אמן ואמן:

תם ונשלם. מספרי בית יהודה חלק חמישי בעזרת
 אלקי ישעי, כבודי ומרים-דראשי.